

DOI: <https://doi.org/10.34137/jilses.826142>

Geliş Tarihi: 15.11.2020

Received: 15.11.2020

Kabul Tarihi: 22.12.2020

Accepted: 22.12.2020

Makale Türü: Derleme Makalesi

Research Type: Review Article

Stüverdem, F. B. ve Ertek, B. (2020). İki Dillilik ve İki Kültürlülük: Göç, Kimlik ve Aidiyet. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6(2), 183-207.

İki Dillilik ve İki Kültürlülük: Göç, Kimlik ve Aidiyet

F. Büşra SÜVERDEM¹ Betül ERTEK²

Öz

İki dillilik ve iki kültürlülük kavramları ilintili olmalarına karşın çoğunlukla farklı araştırma alanlarının konusu olmuşlardır. Oysa dil ve kültür, devamlı etkileşim halindedir ve birbirinin ayrılmaz parçasıdır. Dil ve kültür arasındaki bu devingen ilişki tek dilli bireyler ve toplumlar için geçerli olduğu gibi iki dilli bireyler ve toplumlar için de geçerlidir. Göçmenler söz konusu olduğunda bu iki kavramı birlikte ele almak daha da önemli hale gelmektedir. Bu betimsel çalışmada geleneksel tarama yöntemi kullanılarak bir alanyazın taraması yapılmıştır. Makalenin amacı: iki dilliliğin ve iki kültürlülüğün güncel tanımlarını ve sınıflandırmalarını ele almak, iki dillilik ve iki kültürlülük arasındaki ilişkiyi açıklamak ve özellikle göçmenlerde bu iki kavramın nasıl geliştiğini incelemektir. Bunun için, birinci bölümde ilk önce iki dillilikte var olan minimalist ve maksimalist tanımlar ele alınmıştır. Daha sonra iki dilliliğin farklı türleri ve iki dillilikte güncel yaklaşımlar açıklanmıştır. "Kimlik ve Aidiyet" başlıklı ikinci bölümde kimlik, kültür ve iki kültürlülük kavramlarına değinilmiştir. Bu bölümde Toplumsal Kimlik, Kültürel Kimlik, Etnik Kimlik, Kültürlenme ve Kültürleşme gibi kavramların tanımlarına yer verilmiştir. Sonraki bölümde iki dillilik ve iki kültürlülük arasındaki ilişkiye değinilmiş, Kültürel baskınlık, Kültürleşme yaşı, Kültürel Kimlik ve bireyin öz algısı, Kültürel 'Rahatlık' gibi iki kültürlülüğün, iki dillilik tanımlarıyla benzeşen unsurları vurgulanmıştır. Son olarak iki dillilik ve iki kültürlülük kavramlarının göç ortamında nasıl geliştikleri ayrıntılı şekilde ele alınmış, göçmen bireylerin azınlık ve çoğunluk dilleri arasındaki saygınlık ilişkisi çerçevesinde gelişen iki dillilikleri ve benimsedikleri kültürleşme stratejileri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İki dillilik, İki kültürlülük, Göç, Kimlik, Aidiyet

Bilingualism and Biculturalism: Migration, Identity and Ownership

Abstract

The concepts of bilingualism and biculturalism have often been subjects of distinct research fields despite they are closely related. However, language and culture are in a constant interaction and an integral part of each other. This dynamic relationship between language and culture is prevalent at the same time for monolingual individuals and societies as well as for bilingual individuals and societies. These concepts must be dealt with together, especially when they concern immigrants. This descriptive study presents a traditional literature review. The aim of this article is to discuss current definitions and classifications of bilingualism and biculturalism, explain the relation between bilingualism and biculturalism and analyse particularly how these two concepts develop in immigrants. To do this, in the first part, minimalist and maximalist approaches of bilingualism have been treated. Then, different types and current definitions of bilingualism have been mentioned. In a second part entitled "Identity and Ownership", the concepts of identity, culture and biculturalism have been introduced. In this part, different concepts related to identity and culture have been defined as Social Identity, Cultural Identity, Ethnic Identity, Enculturation and Acculturation. In the next part, the relationship between bilingualism and biculturalism has been discussed and some factors that can be considered common to bilingualism and biculturalism have been explained as Cultural Dominance, Age of Acculturation, Cultural Identity and self-perception of the individual as well as Cultural 'Comfort'. Finally, the development of bilingualism and biculturalism in a context of migration, the bilingual development of immigrants in the framework of the hierarchical relationship between the minority and the majority languages as well as the acculturation strategies adopted by them have been examined.

Keywords: Bilingualism, Biculturalism, Migration, Identity, Ownership

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, busra.suverdem@hbv.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-0500-740X>

² Dr. Öğr. Üyesi., Marmara Üniversitesi, betul.ertek@marmara.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0003-0693-9783>

Giriş

İletişim ihtiyacının gittikçe arttığı günümüzde, bireylerin etkileşim halinde olmaları doğal olarak vazgeçilmezdir. Farklı etnik kökenli grupların farklı dillerle bir arada yaşam sürdürmeleri iki/çok dillilik (*bi/multilingualism*) ve iki/çok kültürlülük (*bi/multiculturalism*) kavramlarını ve farklı alanlardan bilim insanlarının bu kavramlara olan ilgilerini beraberinde getirmiştir.

İki dillilik kavramı dünya çapında çok sayıda çalışmaya ilham kaynağı olmuş, özellikle 2000’li yıllardan sonra dünyada bu konuda büyük bir ilgi oluşmuştur (Varro, 2004; Cummins, 2014; Hamurcu, 2015; Grosjean, 2015; Akıncı, 2016; Bijeljac-Babić, 2017; Ertek, 2017; vb.). Değişen dünya genelinde, iki dillilik ve çok dillilik “hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dünya nüfusunun yarısından fazlasının gerçeğidir” (Akıncı, 2016: 205). Sanılanın tam aksine, dünya genelinde iki dilli hatta çok dilli bireylerin tek dilli bireylerden fazla sayıda olduğu artık bilinmektedir. İki dilliliğin öneminin dilbilimciler ve araştırmacılar tarafından vurgulanması bu çalışma alanının hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır.

İki dilliliği ve iki kültürlülüğü oluşturan temel olgulardan biri göçtür. Göç, insanların kendi ülkelerini terk ederek yabancı bir ülkeye gitmeleri ve geçici veya kalıcı olarak o ülkeye yerleşmeleridir. Genel olarak ekonomik, politik, kültürel, dilsel ve toplumsal nedenleri olan kitlesel bir olay olarak kabul edilir. Göçlerin temelindeki asıl amaç ise yerleşilecek yeni ülkede daha iyi bir iş, daha iyi bir eğitim ve daha iyi bir yaşam kalitesine kavuşabilmektir. Türkiye’de göç kavramı genellikle Türklerin Batı ülkelerine göç etmesiyle ilişkilendirilir. Elli yılı aşkın bir süredir özellikle Avrupa ülkelerine yönelik yoğun göç hareketleri, ilgili ülkelerin yerleşik toplumları ile göçmen toplulukların etkileşimlerini ve dolayısıyla farklı dillerin ve kültürlerin birbiriyle temasını sağlamıştır. Bu durum toplumlarda çok dilliliğe ve çok kültürlülüğe yol açmıştır. Daha yakın dönemlerde ise göç kavramı Türkiye’nin, Suriye başta olmak üzere Afganistan, Libya, İran ve Filistin gibi yakın Müslüman coğrafyadan aldığı yoğun göçlerle ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Son zamanlarda artan sayısıyla gündeme gelmeye başlayan bir diğer göç hareketi ise 1960’lı yıllarda Avrupa ülkelerine, Avustralya ve Amerika’ya göç eden ve bu ülkelerde belli bir süre yaşadktan sonra Türkiye’ye dönen göçmenlerin başlattığı tersine göçtür. Hem göç veren hem de son dönemde yoğun olarak göç alan ülke konumundaki Türkiye için göç olgusunun beraberinde getirdiği olguları (gerçeklikleri) anlamak ve tartışmak her zamankinden daha önemli hale gelmiştir.

Bu makalede sırasıyla iki dillilik ve iki kültürlülüğe ilişkin kavramlar açıklanacak, genel olarak belli bir etnik grubun göç hareketine odaklanılmasa da bu kavramlar zaman zaman Avrupa’daki göçmen kökenli Türklerin durumuyla örneklendirilecektir.

1. İki Dillilik

1.1. İki Dilliliğin Güncel Tanımları

“İki dillilik” (*bilingualism*) terimi Latin kökenli olup “iki” “*bi*” anlamına ve “dil” de “*lingua*” anlamına gelmektedir. Bu kavram için kullanılan İngilizce “*bilingualism*” ve Fransızca “*bilinguisme*” terimleri de birbirine çok yakındır. Kavramsal açıdan iki dilliliğin tek bir tanımının olduğunu söylemek zordur çünkü buna bağlı belirli değişkenler mevcuttur. Bu değişkenler arasında bireylerin doğup büyüdüğü ülke, kaç yaşında bu dillere maruz kaldıkları, ilgili dilleri edinim biçimleri ve koşulları, genel yaşam koşulları, aile içinde bu dillerin kullanımı, kardeş ve akran ilişkileri vb. sayılabilir. Aslında, “iki dillilik” kavramı tam olarak neyi kastetmektedir? Tek tür bir iki dillilik mi vardır yoksa farklı türleri de mevcut mudur?

İki dillilik kavramının birbirinden ayırt edilmesi gereken çok sayıda tanımı mevcuttur. Anlaşılması kolay bir kavram gibi görünen bu terimin birden fazla tanımı olmakla birlikte en yaygın olan tanımı “birden fazla dil kullanma becerisi” olarak kabul edilir. İleriye dönük iki dillilik kavramının dar bir biçimde tanımlandığını görebiliriz. İlk olarak Türk Dil Kurumu sözlüğünde iki dillilik kavramı “İki dilli olma durumu” ve bireysel anlamıyla “iki dilli” kavramı da “İki ayrı dile sahip olan”, “İki ayrı dili okuyup yazma gücünde ve becerisinde olan” şeklinde tanımlanmıştır. *Cambridge Dictionary* de benzer bir yol izleyerek iki dilliliği “iki dili eşit derecede iyi kullanabilmek”³, iki dilli bireyi ise bunu yapabilen kişi; grup ya da yer söz konusuysa da “ana dili olarak iki dil kullanan”⁴ şeklinde tanımlamıştır. Fransızca *Le Robert* sözlüğünde “İki dillilik” kavramı “(bir ülkenin, bir

³ “The fact of being able to use two languages equally well” (Cambridge Dictionary, 2020).

⁴ “(of a group or place) Using two languages as main languages” (Cambridge Dictionary, 2020).

bölgenin ve sakinlerinin) iki dillilik vasfı⁵, “iki dilli” terimi de toplumsal anlamıyla “iki dil konuşulan yer”⁶, bireysel anlamıyla ise “iki dil konuşan”⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Son olarak Larousse sözlüğü de iki dilliliği “iki farklı dili akıcı şekilde konuşan bir bireyin durumu (bireysel iki dillilik); iki dilin aynı anda kullanıldığı bir toplumun durumu”⁸ (toplumsal iki dillilik), “iki dilli” kavramını da “İki farklı dilde olan”⁹ şeklinde tanımlamıştır. Sözlüklerde rastlanan bu tanımlar çok genel ve yüzeysel olmakla birlikte bir kısmı da her iki dildeki yetkinlik düzeyine vurgu yaparak “mükemmel iki dillilik” algısını benimsemektedir.

Uluslararası yazında da iki dilliliğin tanımları zaman içinde önemli şekilde gelişmiştir. İki dilliliğin en eski tanımları bireyin her iki dilde de sahip olduğu becerilere odaklanarak dünya genelinde çok az sayıda olan, hatta belki olmayan “mükemmel iki dillileri” tarif ederken daha güncel tanımlar iki dillilerin ve iki dilliliğin gerçek durumuna odaklanmış ve işlevsel iki dilliliği (*functional bilingualism*) tanımlamışlardır.

İki dilliliği “İki dili de birbirine yakın seviyede bilmek, iki dili de ana dilini konuşur gibi etkin bir şekilde kullanabilmek” olarak nitelendiren Bloomfield (1935: 56) ilgili bireylerin mükemmel birer iki dilli bireyler olarak kabul edildiğini vurgulamıştır. Birçok araştırmacının karşı çıktığı bu ifadeler, iki dillilik kavramının farklı ifadelerle, farklı biçimlerde tanımlanmasına yol açmıştır. Aslında Tabouret-Keller’in (1990: 16) de dediği gibi “Bu terim şemsiye gibidir: çok sayıda ve çok çeşitli durumları kapsar [...]”¹⁰. Hamers ve Blanc (2000) da Bloomfield’in iki dillilik tanımına katılmamış; bireylerin konuştukları iki dilde de ana dilleriyle eşit yeterliliğe sahip olmadıkları takdirde iki dilli sayılmamaları gerektiği yönündeki görüşünü eleştirmişlerdir. Buna ek olarak Hélot (2006: 9), dilbilimcilerin bu kavramı tanımlarken karşılaştıkları zorlukları şöyle özetlemektedir: “Kimin iki dilli olduğunu ve kimin olmadığını belirlemek kesinlikle imkansızdır: 1960’lardan beri yayımlanan çok sayıda bilimsel alan araştırmalarına bakarsak, araştırmacılar kadar çok tanım olduğunu ve bunların maksimalist bir bakış açısından (ana dili gibi iki dili konuşmak) minimalist bir bakış açısına (yabancı dilde birkaç cümle söyleyebilme veya anlayabilme) uzanan ve bu iki kutup arasında yer alan olasılıkları da içeren birçok tanımlı kapsadığını görebiliriz”¹¹. Rezzoug, De Plaën, Bensekhar-Bennabi ve Moro (2007) için iki dillilik “görecelidir”¹² (2007: 62). Rezzoug ve arkadaşları, bir kişinin iki dilli olarak kabul edilebileceği seviyenin belirlenmesinin zorluklarından bahsetmişlerdir ve bu durum iki dilin eşitsiz kullanımına işaret etmektedir (Bensekhar-Bennabi, 2010). Bu eşitsizlik durumuna, söz konusu kişinin geçmişi, iki dilin yeri, iki dilin çevredeki işlevleri vb. birden fazla etken sebep olmaktadır. Öte yandan, “iki dilli” kavramı, “iki dili akıcı bir şekilde konuşan kişi”¹³ olarak tanımlanmıştır (Deprez, 2012: 21). Deprez’in yaptığı bu tanım konuyla ilgili anahtar kelimelerin de daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Ona göre tanımdaki “diller” kelimesi, “dil” olarak tanınmayan istisnasız “tüm” dünya dillerini de kapsamaktadır. İki dilli bir birey birbirinden çok farklı iki dil konuşmak zorunda değildir. Deprez, benzer dilleri konuşarak da iki dilli olunabileceğini vurgulamış ve “konuşmak” fiilinin çok “sınırlayıcı” olduğunu eklemiştir. Bir dili akıcı konuşmadığı halde anlama becerisine sahip olan bireylerin haksız yere “pasif iki dilli”¹⁴ olarak görüldüğünü belirtmiştir. Bir dili akıcı bir şekilde konuşmasa bile o dili anlamak, bireyin eksikliğinden veya yetersizliğinden değil, genellikle bireyin tercih ettiği bir “iletişim stratejisinden kaynaklanır”¹⁵ (2012: 22). Yani Deprez’e göre iki dilli birey, “iki farklı dili günlük hayatında zorlanmadan anlayan ve/veya konuşan birey”dir¹⁶. Bununla birlikte Grosjean (2015) iki dilliliği, bir bireyin iki dilini de günlük hayatta kullanma becerisine ve iki dilde de var olan dil yeterliliklerine göre tanımlamıştır. İki dilli bireyin günlük yaşamında veya yaşadığı olaylarda herhangi biriyle

⁵ “Caractère bilingue (d'un pays, d'une région, de ses habitants)” (Le Robert, 2020).

⁶ “Où l’on parle deux langues” (Le Robert, 2020).

⁷ “Qui parle deux langues” (Le Robert, 2020).

⁸ “Situation d'un individu parlant couramment deux langues différentes (bilinguisme individuel) ; situation d'une communauté où se pratiquent concurremment deux langues” (Larousse, 2020).

⁹ “Qui est en deux langues différentes” (Larousse, 2020).

¹⁰ “Ce terme est comme un parapluie : il recouvre une grande quantité et une grande diversité de situations [...]” (Tabouret-Keller, 1990: 16).

¹¹ “Définir qui est bilingue et qui ne l’est pas est certes une tâche impossible : si l’on cherche dans l’abondante littérature scientifique publiée depuis les années 60, on s’aperçoit qu’il y a autant de définitions que de chercheurs, et que ces définitions vont d’un point de vue maximaliste (parler deux langues comme un locuteur natif) à un point de vue minimaliste (être capable de dire ou de comprendre quelques phrases en LE [Langue étrangère]), incluant toute la gamme de possibilités qui se situent entre ces deux pôles” (Hélot, 2006: 9).

¹² “On insistera d’abord sur le fait que le bilinguisme est relatif. La difficulté à préciser le seuil à partir duquel on peut considérer que le bilinguisme est effectif souligne que, de fait, la maîtrise des deux langues est inégale. De multiples facteurs propres à l’histoire du sujet, à la place et aux fonctions des langues dans son environnement, contribuent à cette inégalité de compétence dans les deux langues” (Rezzoug, De Plaën, Bensekhar-Bennabi ve Moro, 2007: 62).

¹³ “Une personne qui parle deux langues couramment” (Deprez, 2012: 21).

¹⁴ “bilingues passifs” (Deprez, 2012: 22).

¹⁵ “stratégie de communication” (Deprez, 2012: 22).

¹⁶ “Toute personne qui comprend et/ou parle quotidiennement et sans difficulté deux langues différentes” (Deprez, 2012: 22).

iletişiminde iki veya daha fazla dil kullanan kişi olduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen araştırmacı iki dilli bireylerin iki dillerini de kullanırken işlevsel boyutun önemini vurgulamıştır. Ayrıca, Grosjean iki dilli bireyin, iki tek dilli bireyin toplamı olmadığını da altını çizmiştir. Her iki dili birbirine alternatif olarak kullanabilme becerisini iki dillilik olarak tanımlamıştır.

1.2. İki Dillilikte Geleneksel Yaklaşımlar: Maksimalist ve Minimalist Tanımlar

İki dillilikte iki geleneksel yaklaşım bulunmaktadır. Hélot (2006) iki dilliliği betimlerken, bir yandan maksimalist yaklaşım, diğer yandan da minimalist yaklaşım olmak üzere araştırmacıların iki karşıt görüşü savunduğunu belirtmektedir. Baetens-Beardsmore (1986) iki dilli bireylerin konuştukları her iki dile de ana dili seviyesi derecesinde hâkim olmaları ve iki dilli ortamlarda her şeyi gerektiği gibi yapabilmeleri potansiyelinin maksimalist yaklaşım olarak adlandırıldığını vurgulamıştır. Diğer yandan, iki dilli bireylerin kendi ana dilleri dışında farklı bir dilde, dil becerilerinden en az birine asgari yeterlilikte sahip olmalarını ve iki dilli ortamlarda her şeyi sınırlı ama uygun sözcük ve dil bilgisiyle yürütebilme becerilerini ise minimalist yaklaşım olarak adlandırmaktadır.

1.2.1. Maksimalist Yaklaşımlar (*Maximalist Approaches*)

Maksimalist anlayışın destekçileri, her iki dili de mükemmel bir biçimde konuşan bireylerin iki dilli olarak kabul edilmesini savunurlar. Maksimalist yaklaşımın merkezinde dil edinimi yer almaktadır. Bu anlayışa göre dil edinimi ve dil öğrenme sürecinin bir tamamlanma noktası bulunmaktadır. Bloomfield'e göre (1935: 56), "İki dilliler her iki dile de ana dili konuşucuları gibi hâkim olanlardır"¹⁷. İki dilli olarak aynı dayanak üzerinde var olmak için, her iki dilde de ana dilde olduğu gibi ustalaşmak gerektiğini vurgulamış ve iki dillilerin her iki dilde de ileri seviyede ve bir o kadar da akıcı olmaları gerektiğini savunmuştur. Ancak Bloomfield'in tanımladığı ileri seviyeyi ve akıcılık performansını sergileyemeyen iki dilliler tek dilli olarak görülmüştür. Deshays (1990: 32) düşüncesini şu şekilde ifade eder: "Aynı sosyal ve kültürel kökene ait bir yerlininkine benzer bir kolaylık ve yetkinlikle iki dili anlayan ve konuşan her birey iki dillidir"¹⁸. Hagège (1996) iki dilli olmanın her şeyden önce konuşmayı, anlamayı, okumayı ve her iki dilde de aynı kolaylıkla yazmayı bilmeye bağlı olduğunu belirtmiştir. İki dilli olmanın ne anlama geldiğini net bir şekilde açıklamıştır: "Gerçekten iki dilli olmak, iki dili aynı rahatlıkla konuşmayı, anlamayı, okumayı ve yazmayı bilmek demektir. İki becerinin bu mükemmelliğinin kesin bir ölçütü, her iki dilin kullanımını eşit derecede bilmektir; yani bütün dilleri niteleyen bazı yapılarda konuşucu olarak eşit kullanım hızına, dinleyici olarak da eşit özdeşleştirme hızına sahip olmaktır. Bunlar bir taraftan kalıplaşmış diğer taraftan da özlü ifadelerdir. Bu ikisini her iki dilde de eşit derecede bilme durumunu çifte deyimsel yeterlilik olarak tabir ediyorum"¹⁹ (1996: 218). Hagège, iki dilliliğin ancak erken çocukluktan itibaren iki dilli okul eğitimi ile gerçekleşebileceği fikrini ortaya koymaktadır. Diğer yandan bazı araştırmacılar tarafından bu yaklaşımların çok sayıda iki dilli insanı kapsam dışında bıraktığı ve tanımlanan iki dillilik kavramına sadece ana dillerini ileri düzeyde kullanan çevirmenlerin dâhil olabileceği vurgulanmıştır. Grosjean (2015) birçok iki dillinin, dillerinden birinde daha akıcı olduğunu belirtmiştir.

1.2.2. Minimalist Yaklaşımlar (*Minimalist Approaches*)

Minimalist yaklaşımın iki dillilik anlayışı, herkesin iki dilli olduğunu; iki dillilerin her iki dili düzenli olarak kullandıklarını ve bu dillerde becerilerinin sınırlı olabileceğini²⁰ (Akıncı, 2016: 206) savunmaktadır. Minimalist yaklaşımın merkezinde iki dilliliğin önsel süreci önemli olup, ilgili yaklaşımın destekçilerine göre iki dilli olarak kabul edilmek için, iki dili dönüşümlü olarak kullanarak iletişim kurabilmek yeterlidir: "İki dilin uygulamada dönüşümlü kullanımına iki dillilik ve ilgili kişilere iki dilli denir"²¹ (Weinreich, 1953: 5). Bu tanım muhtemelen her iki dilin eşzamanlı kullanımı için yapılmıştır. Herkesin iki dilli olduğunu savunan Edwards (2004) gerçek meselenin iki dillilik derecesinde olduğunu vurgulamıştır. Edwards gibi bazı araştırmacılar ikiden fazla dil bilen

¹⁷ "Les bilingues sont ceux qui maîtrisent les deux langues comme des natifs" (Bloomfield, 1935: 56).

¹⁸ "Est bilingue tout individu qui comprend et parle deux langues avec une aisance et une envergure comparables à celles d'un autochtone d'origine sociale et culturelle similaire" (Deshays, 1990: 32).

¹⁹ "Être vraiment bilingue implique que l'on sache parler, comprendre, lire et écrire deux langues avec la même aisance. Un critère sûr de cette perfection des deux compétences est, dans le maniement de chacune des deux langues, l'égalité de connaissance, c'est-à-dire l'égalité de rapidité d'emploi, en tant que locuteur, et d'identification, en tant qu'auditeur, de certaines structures qui caractérisent toutes les langues. Il s'agit, d'une part, des formulations préférées, d'autre part, des expressions compactes. J'appelle double maîtrise de l'idiomatique cette égale connaissance des unes et des autres dans deux langues" (Hagège, 1996: 218).

²⁰ "Ceux qui utilisent régulièrement deux langues pour lesquelles les compétences peuvent être limitées" (Akıncı, 2016: 206).

²¹ "La pratique de l'utilisation en alternance de deux langues est appelée bilinguisme, et les personnes impliquées bilingues" (Weinreich, 1953: 5).

bireylerde yeterlilik kavramına vurgu yapmışlardır (Coste, 2001). Çocuklar da dâhil olmak üzere her birey günlük yaşamında birden fazla dille karşılaşılırsa, dil yetkinliğine bakılmaksızın çok dilli bir repertuvara sahiptir. Maksimalist yaklaşımlara nazaran minimalist yaklaşımların temelini oluşturan ölçüt bireylerin konuştukları ikinci dildeki yeterlilik dereceleridir. Haugen'e (1953) göre iki dilli olarak tanımlanabilecek kimse ikinci bir dilde kendini kavramsal açıdan doğru ifade edebilen kimsedir. Titone'a göre (1972: 11), "iki dillilik, bir bireyin ana dilini başka kelimelerle ifade etmek yerine ikinci bir dilde, o dile özgü kavram ve yapılarla sadık kalarak kendini ifade etme yetisidir"²². Titone'a göre iki dillilik, bireyin iki dilli olup olmadığını sorgulamak yerine nasıl bir iki dilli olduğunu sorgulatan göreceli bir kavramdır (Deshays, 1990: 30). Buna ek olarak, Conteh (2003) tek dil konuşan bireylerin bile iki dilli olduğunu vurgulamıştır. Buna örnek olarak Birleşik Krallık'ta yaşayan ve çoğunlukta olan tek dilli İngilizlerin, farklı İngiliz lehçeleriyle konuşmalarını göstermiştir. Buldukları bölgeye bağlı olarak kullandıkları lehçelerin ve aksanların da iki dillilik olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca hızla küreselleşen dünyada, tek dillilerin bile dil repertuvarları (*linguistic repertoire*)²³ birden fazla dilden oluşabilmektedir.

1.3. İki Dilliliğin Türleri

İki dillilik kavramının yeterli ve tatmin edici bir tanımını genel anlamda yapmak zor olduğundan ve tek bir tanımın olmadığı göz önüne alındığında, bazı dilbilimciler (Weinreich, 1953; Ervin ve Osgood, 1954; Fishman, 1965; Jakobovitz ve Lambert, 1960; Macnamara, 1970, vb.) iki dilliliğe özgü farklı türlerin tanımlayıcı tipolojilerini ortaya koymuşlardır. İki dillilik bireylerin iki dildeki seviyelerini, yeterlilik düzeylerini, edinim yaşlarını ve ilgili dillerdeki becerilerini, birbirleriyle olan bağlantılarını, birbirleri üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini farklı biçimlerde kategorize etmektedir. İki dillilik kavramının birçok türü mevcuttur. İki dilliliğin üzerinde uzlaşmaya varılmış temel bir ayrımı mevcuttur: bireysel iki dillilik ve toplumsal iki dillilik. Hamers ve Blanc (2000) ikisinin arasındaki ayrımı dikkat çekmek için ilkine "*bilinguality*" (*individual bilingualism*), ikincisine ise "*bilingualism*" (*societal bilingualism*) diyerek iki farklı terim kullanmıştır.

1.3.1. Toplumsal İki Dillilik (*Social/Societal Bilingualism*)

Toplumsal iki dillilik, bir topluluğun veya bir etnik grubun dilsel faydalarını dikkate alır. Adından da anlaşılacağı gibi, toplumsal iki dillilik toplumla, sosyal çevreyle bağlantılıdır ve aslında dile bağlı sosyal farklılıkları barındırır. Toplumsal iki dilliliğe göre hiç kimse tek başına iki dilli değildir ve olamaz da. Her birey bir şekilde içinde yaşadığı topluma bağlıdır. Dilin dışında, içinde yaşanan ülkenin siyaseti, tarihi, benimsediği dinler başta olmak üzere farklı etkenler bir toplumun iki dilli olmasına yol açar. Bu etkenler toplumun kendi içinde gelişen ilişkilerinin sonucudur ve daha önce var olmayan pidgin, kreol, hibrit, vb. melez dillerin ortaya çıkmasına sebep olabilir. Fishman (1965) bireysel iki dilliliği toplumsal iki dillilikten ayırmıştır. Toplumsal iki dillilik, iki dilli bireylerden oluşabileceği gibi tek dilli bireylerin de içinde bulunabileceği çok dilli toplumları işaret etmektedir. Romaine (1995) için, bireysel iki dilliliği toplumsal iki dillilikten ayırt etmek güçtür çünkü söz konusu olan olgu ne belli bir topluma ne de kişiye özgüdür. Bütün mesele ihtiyaç doğduğu için belli bir dili öğrenmek zorunda olmakla ilgilidir.

Aynı ülkede bulunan farklı dillerin varlığını ve bütünlüğünü tanımlamaya çalışan bazı toplumdilbilimciler (Mackey, 1976, 1997; Siguan ve Mackey, 1986) yatay iki dillilik, dikey iki dillilik ve çapraz iki dillilik olmak üzere üç farklı iki dillilik türü tanımlamıştır.

1.3.1.1. Yatay İki Dillilik (*Horizontal Bilingualism*)

Yatay iki dillilik aynı ülkede iki resmi dilin bir arada bulunmasıdır. Bu iki dil, çeşitli düzeylerde benzer statüye sahiptir. İki dil arasında saygınlık farkı bulunmamaktadır. Örneğin, Quebec'te Fransızca ve İngilizce yatay iki dillilik çerçevesinde kullanılmaktadır.

1.3.1.2. Dikey İki Dillilik/Diglossia (*Vertical Bilingualism/Diglossia*)

Dikey iki dillilik ise belli bir toplumda konuşulan birinci dil ve ikinci dilin aynı statüde olmaması durumudur. Ülkenin resmi dili ile aynı dil ailesinden olup resmi dile çok benzeyen diğer bir dil arasında bir rekabet söz

²² "Le bilinguisme consiste dans la capacité d'un individu à s'exprimer dans une seconde langue en respectant les concepts et les structures propres à cette langue, plutôt qu'en paraphrasant sa langue maternelle" (Titone, 1972: 11).

²³ "*Linguistic repertoire*" kavramı ilk olarak Gumperz (1964) tarafından, "*verbal repertoire*" (sözlü repertuar) ifadesiyle ortaya atılmış, daha sonra "*linguistic repertoire*" olarak anılmaya başlanmıştır. İlk önce yalnızca toplumsal düzeyde çok dilliliği ifade eden kavram daha sonra bireysel düzeyde de kullanılmaya başlanmıştır.

konusudur. Bu durum genellikle standart dil ve bu dilin lehçeleri arasında görülmektedir. İsviçre'nin Alman kantonlarında konuşulan ancak resmi dilleri arasında bulunmayan İsviçre Almancası bu duruma bir örnektir.

1.3.1.3. Çapraz İki Dillilik (*Diagonal Bilingualism*)

Çapraz iki dillilik ülkenin lehçeleri ile resmi dili arasındaki ilişkiyle bağlantılıdır. Belli bir toplumda resmi dilin yanı sıra aynı dil ailesinden olmayıp bu dille bir bağlantısı olmayan lehçe veya lehçelerin konuşulması durumunu ifade eder (Laroussi, 2006: 3). İspanya'nın Bask Bölgesinde konuşulan ve İspanyolca ile hiçbir bağlantısı olmayan hatta dilbilimciler tarafından izole dil olarak kabul edilen Baskça ile İspanyolcanın bir arada kullanımı çapraz iki dilliliğe örnek olarak verilebilir.

1.3.2. Bireysel İki Dillilik (*Individual Bilingualism*)

Bireyin, iki dili farklı derecelerde kullanabilmesi kişiye özgü bir iki dillilik türüdür. Bireysel iki dillilik, bireyler arasında farklılık gösterebilen bir dilin diğerine göre çeşitli seviyelerde belli bir çerçeve içinde kullanılabilirdiği iki dillilik türünü ortaya koymaktadır. Mackey (1976) için iki dillilik, aynı kişinin iki veya daha fazla dili değiştirerek kullanmasıdır. Mackey'e göre, bireysel iki dillilik aşağıdaki dört özelliği içerir: *derece* (bireyin her iki dilde bilgisi); *işlev* (iki dilin rolü veya kullanım amaçları); *değişim* (bir dilden diğerine geçme koşulları ve şekli); *aktarım* (bireyin iki dili birbirinden ayrı tutma yeteneği). Bireysel iki dilliliğin gelişmesinin iki sebebi vardır. Bunlar bireylerin iki kültürlü ülkelerde, ortamlarda bulunmaları veya ihtiyaç durumunda ikinci bir dil öğrenmeleridir.

1.3.2.1. Dil Yeterliliğine göre İki Dillilik

İki dillilik genel olarak iki dilli bireylerin her iki dildeki yeterliliklerine ve dil becerilerine göre *dengeli iki dillilik*, *baskın iki dillilik*, *yarım dillilik/sınırlı iki dillilik* olmak üzere üç farklı kategoriye ayrılmaktadır.

- Dengeli/Eşit İki Dillilik (*Balanced Bilingualism*)

Dengeli iki dillilik, her iki dilde de elde edilen ve bireyin dilsel yeterlilik düzeyine bakılmaksızın eşit olması gereken iki dillilik durumudur. Her iki dilde de yüksek yeterliliğe sahip olan dengeli iki dillilerin daha gelişmiş dilbilimsel becerileri vardır. Okuryazarlığa geçişte üstünlük sağlayan ve akademik başarıyı arttırmada etkili olan dilsel işlemleri daha iyi kontrol ederler. Okumada ise daha iyi performans gösterirler (Bialystok, 1987, 1988). Haugen (1973) için dengeli iki dillilik, ilgili dillerin eşit seviyede ve yeterlilikte olma yetisidir. Dengeli iki dilliler diğer bireylere kıyasla farklı dilleri öğrenme motivasyonuna da sahiptirler. Dengeli iki dillilik, iki dilde denklik kavramını bir araya getiren bir kavram olarak kabul edilmektedir (Rezzoug vd., 2007). Dengeli iki dilliler, konuştukları iki dili de karıştırmadan dengeli bir şekilde kullanabilme yetisine sahiptir. Bazı dilbilimciler için bu durum bir efsaneden ibarettir. Deprez'e göre (1994: 23) “‘İdeal’ iki dilliliğin bir başka hali de eşit dillilik veya ‘dengeli iki dillilik’ olarak adlandırılır. Eşit dilli birey her iki dilini de iyi konuşur, herhangi birini tercih etmez ve asla ikisini karıştırmaz”²⁴.

- Baskın İki Dillilik (*Dominant Bilingualism*)

Baskın iki dillilik türü bazı durumlarda bireyin bir dilinin diğerinden daha gelişmiş olması ve bazen bu bağlamda ana dilini daha iyi koruması ve aynı sebeple sonradan öğrenilen veya öğrenilecek olan herhangi bir dilin ana dilini etkilememesi durumudur. Özellikle göçmen kökenli ailelerin çocuklarında bu tür baskın iki dillilik fazlasıyla görülmektedir. Zamanla dil değişimine uğrayabilen bu çocuklarda yaşadıkları ülkenin eğitim dilinin ana dilleri üzerinde belirli bir yaş aralığına kadar büyük bir hâkimiyet kazandığı birçok araştırmada vurgulanmıştır (Hamurcu, 2015; Ertek, 2017). Baskın iki dilliler daha iyi derecede hâkim oldukları dili daha sık kullanmaktadır.

- Yarım Dillilik (*Semilingualism*)/Sınırlı İki Dillilik (*Limited Bilingualism*)

Bu iki dillilik türü bazı dilbilimciler tarafından tehlikeli bir terim olarak addedilmiştir çünkü bu terimin kullanılması “az gelişmişliğin sebebini, iki dilliliğin geliştiği sosyal koşulların belirlediği dışsal boyuta değil, iki dilli konuşucu düzeyinde bireysel ve içsel boyuta taşır”²⁵ (Hélot, 2007: 24). Sınırlı iki dillilik bir bireyin her iki dilinde de düşük düzeyde beceri ve performans göstermesidir. “Yarım dillilik” olarak da tanımlanan sınırlı iki dillilik düşük beceri seviyesini işaret eden bir iki dillilik türüdür. Bu durumdaki bir birey, dillerinden hiçbirinde (gerçek anlamda) yeterli düzeye erişemez. Bu kavram bilimsel geçersizliğini tartışan birçok eleştiriye konu

²⁴ “Un autre avatar du bilinguisme ‘idéal’ est celui qu’on appelle l’équilinguisme ou ‘bilinguisme équilibré’. L’équilingue parle ses deux langues aussi bien l’une que l’autre, n’a pas de préférence pour l’une ou pour l’autre et ne les confond jamais”.

²⁵ “parce qu’il situe les origines du sous-développement au niveau interne et individuel du locuteur bilingue plutôt qu’au niveau externe des conditions sociales dans lequel se développe le bilinguisme” (Hélot, 2007: 24).

olmuştur. Skutnabb-Kangas bunun “dilbilimsel veya bilimsel bir kavramdan ziyade politik ve sosyal bir kavram”²⁶ olduğunu vurgulamıştır (1984: 248-249).

- **Aktif İki Dillilik (Active Bilingualism)**

Aktif iki dillilik kavramı aktif bir biçimde iki dili de anlayıp konuşan bir birey için kullanılır.

- **Pasif İki Dillilik (Passive Bilingualism)**

Pasif iki dillilik, daha önce belirtilen maksimalist tanımlara göre iki dillilik sayılmayabilecek bir iki dillilik türüdür. İkinci bir dilde konuşma becerisine sahip olmadan yalnızca anlama becerisine sahip olma durumunu ifade etmek için kullanılır. Örneğin Fransızca konuşulduğunda Türkçe olarak uygun şekilde yanıt veren çocuklar, Fransızca sözlü anlatım becerileri zayıfladığı takdirde pasif iki dilli olma riskiyle karşı karşıya kalabilecektir.

1.3.2.2. Dillerin Saygınlığına göre İki Dillilik

Öte yandan, iki dillilik tanımı bireyin dilinin statüsüne göre ve çevresel açıdan elit iki dilliliği ve kitlesel iki dillilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

- **Elit İki Dilliliği/Seçilmiş İki Dillilik (Elite/Elitist Bilingualism)**

Adından da anlaşılacağı gibi, elit iki dilliliği “seçkin” bireylere özgüdür ve bireylerin kendi seçimleri sonucunda geliştirmektedir. Elit iki dilliliği genellikle bir “üstünlük” olarak görülür çünkü kültürel zenginliğin bir göstergesidir. Aynı zamanda, elit iki dilliliği yüksek bir eğitim düzeyini de işaret eder. Örgün eğitim yoluyla öğrenilmektedir. Elit iki dillilikte, bireyler kendileri veya çocukları için iki dilliliği seçerler ve eğitim yoluyla veya farklı ülkelere seyahat ederek seçimlerini uygulamaya koyarlar.

- **Kitlesel İki Dillilik/Zorunlu İki Dillilik (Folk Bilingualism)**

Kitlesel iki dillilik, diğer adıyla halk iki dilliliği, elit iki dilliliğin aksine seçilen değil maruz kalınan “zorunlu”²⁷ bir durumdur (Hélot, 2007: 36). Tosi (1982) kitlesel iki dilliliği bir devletin içinde, hayatta kalmak adına istemeden de olsa iki dilli olmak zorunda kalan etnik grupların durumunu tanımlamak üzere kullanmıştır. Bu nedenle elit iki dilliliğin tam aksine kitlesel iki dillilik mecburiyetten ortaya çıkmış bir iki dillilik türü olarak görülmektedir. Kitlesel iki dillilik, bireyin yaşadığı ülkenin hâkim dilini kendi hayatını sürdürürebilmek adına öğrenmesidir. Kitlesel iki dilli bireylerin ilgili ülkenin diline hâkim olamamaları hayatlarını önemli ölçüde şekillendirmekte ve bu durum arzu etmedikleri mesleklere yönelmelerine sebep olabilmektedir.

1.3.2.3. Bilişsel Boyuta göre İki Dillilik

Ayrıca, yukarıda bahsedilen iki dillilik türlerinin dışında, iki dilli bireylerde dil ve düşünce ilişkisi ve özellikle beyindeki anlamsal birimlerin bilişsel temsili olacak şekilde birbirlerine eşgüdümlü, bileşik ve bağımlı olabilmektedir.

- **Eşgüdümlü İki Dillilik (Coordinate Bilingualism)**

Eşgüdümlü iki dilli bireyler tek bir gönderge için iki eşzamanlı kavramsal sisteme sahiptir. Bu bireyler hâkim oldukları iki dilin her biri için birbirinden bağımsız iki simge, iki gösterge, iki sözcük bulundurlar. Örneğin, Fransızcada “*fleur*” teriminin Türkçe karşılığı “çiçek”tir. Akıncı (2016: 208) eşgüdümlü iki dilli bireyleri şöyle tanımlar: “Eşgüdümlü iki dilli birey, (bildiği her iki dilde birer tane olmak üzere) tek bir bilişsel temsil için eşzamanlı iki kavramsal sisteme sahiptir. Örneğin, Fransızca ‘*voiture*’ teriminin Türkçe karşılığı ‘araba’dır”²⁸. Geliştirilen her iki dilin birbirinden bağımsız ve eşzamanlı olarak kullanılması eşgüdümlü iki dilliliğin gelişmesine sebep olmaktadır. Bu durum genellikle ebeveynlerden her biri çocukla farklı bir dil konuştuğunda görülmektedir.

- **Bileşik İki Dillilik (Compound Bilingualism)**

Bileşik iki dillilik, iki dili aynı ortamda öğrenen bireylerin tek bir kavram için iki ayrı anlatım biçimini ifade eden iki dillilik türüdür. Kail’a göre (2015: 10): “Bileşik iki dillilerde, iki dil kodu (örneğin: “*chien*” [Fransızca köpek] ve “*dog*” [İngilizce köpek]) birlikte aynı anlam biriminde bulunurken, eşgüdümlü iki dillilerde her bir dil kodu iki

²⁶ “Concept politique et social plutôt qu’un concept linguistique ou scientifique” (Deprez, 1994: 23).

²⁷ “Ce serait donc un bilinguisme obligé, par opposition au bilinguisme choisi des élites” (Hélot, 2007: 36).

²⁸ “Le bilingue coordonné possède deux systèmes conceptuels simultanés pour une seule représentation cognitive (un pour chacune des deux langues qu’il connaît). Par exemple, le terme français “*voiture*” correspond à son équivalent turc “*araba*”.”

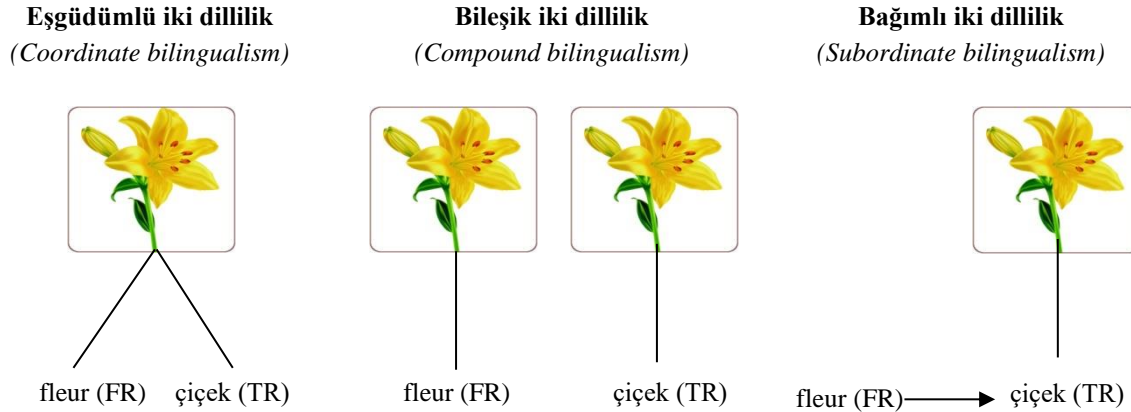
farklı anlam birimi olarak düzenlenir”²⁹. Yani eşgüdümlü iki dillilerde iki dil için öğrenilen sözcükler ve kavramlar hafızada ayrı olarak tutulur ve anlamsal açıdan eşit kavramsal içeriği bulundurlar. Oysa bileşik iki dillilerde kavramsal farklılıklar söz konusu değildir. Bu durum da genellikle her biri iki dilli olan ve her iki dilini de herhangi bir kural gözetmeksizin evde konuşan ebeveynlerin çocuklarında görülmektedir. Evlerinde her iki dilin de konuşulduğu göçmen kökenli çocuklar çoğunlukla bileşik iki dilli olarak tanımlanmaktadır.

- Bağımlı İki Dillilik (*Subordinate Bilingualism*)

Bağımlı iki dillilik, iki dilden birinin diğerine göre baskın olduğu iki dillilik türüdür. Weinreich (1953) tarafından literatüre eklenen bu iki dillilik türü ikinci dilin edinilme sürecinde olup birinci dilin ediniminin tamamlandığı durumlar için geçerlidir, ki bu da ikinci dilin birinci dil aracılığıyla edinildiğini gösterir. Deshays’ın tanımına göre (1990: 30): “İkinci dilin yalnızca ana dili aracılığıyla öğrenildiği ve yaşandığı”³⁰ durumu ifade etmektedir. Akıncı (2016: 209) bağımlı iki dillilik için şu tanımlı yapmaktadır: “öğrenilecek sözcük kavramsal bir içerikle ilişkilendirilmek yerine ana dildeki karşılığı ile ilişkilendirilir”³¹. Bağımlı iki dilli bireyler daha az hâkim oldukları dilin sözcüklerini daha iyi hâkim oldukları dilin sözcükleriyle ifade etmeye çalışırlar. Diğer dilin daha baskın olması ve bu sayede sözcük aktarımı olması kod değiştirme (*code-switching*) olarak ifade edilmektedir.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki aynı birey farklı kavramlar için farklı iki dillilik tanımlarına uyabilmektedir. Örneğin geç iki dilli olmasına rağmen her iki diline de iyi derecede hâkim olması mümkündür. Genellikle her bir gönderge için her iki dilinde de farklı göstergeler vardır. Ancak aynı birey, başka kavramlar için bağımlı iki dilli gibi de davranabilmektedir. Yani bir kavramı anlamlandırmak için ana dilindeki göndergeye başvurabilir. Aynı birey farklı anlamsal birimler için farklı bilişsel işlemler uygulayabilmektedir.

Özetlemek gerekirse, eşgüdümlü, bileşik ve bağımlı iki dillilik türleri aşağıdaki şemada gösterilmiştir (Ertek, 2017: 77):

1.3.2.4. Yaşa göre İki Dillilik

İki dilliliğin bir başka sınıflandırması da dillerin edinildiği yaşa göre yapılmıştır. Bu sınıflandırma, *erken iki dillilik*, *geç iki dillilik*, *eş zamanlı erken iki dillilik*, *ardışık erken iki dillilik*, *ergen iki dilliliği* ve *yetişkin iki dilliliğinden* oluşmaktadır.

- Erken İki Dillilik (*Early Bilingualism*)

Erken iki dillilik bir bireyin erken yaşta, genellikle 0-6/7 yaş aralığında ikinci bir dili edinme durumudur.

• Eş Zamanlı/Eş Süremlı Erken İki Dillilik (*Early Simultaneous Bilingualism*)

Eş zamanlı erken iki dillilik bireyin doğumundan yani bebekliğinden itibaren ve erken çocukluk dönemine kadar aynı anda iki dili edinme durumudur. Eş zamanlı erken iki dillilik bebeğin doğumdan 3 yaşına kadar iki dili de edinmesi durumunda kullanılır (Swain, 1972; De Houwer, 1990; Meisel, 1990; Hamers ve Blanc, 2000; Varro,

²⁹ “Chez les bilingues composés, deux ensembles de codes linguistiques (par ex. : “chien” et “dog”) sont stockés dans la même unité de sens, alors que chez les bilingues coordonnés, chaque code linguistique est organisé dans deux unités de sens distincts” (Kail, 2015: 10).

³⁰ “lorsque la seconde langue a été apprise et vécue exclusivement à travers la médiation de la langue maternelle” (Deshays, 1990: 30).

³¹ “le mot à apprendre, au lieu d’être relié à un contenu conceptuel, est rapporté à son équivalent dans la langue maternelle” (Akıncı, 2016: 209).

2004). Akıncı (2016: 210) genel olarak bu durumun karma çiftlerde görüldüğünü vurgulamıştır: “Çocuğun dil ediniminin başlangıcından itibaren iki dil geliştirdiği durumlar genellikle karma çiftlerde ebeveynlerin her birinin kendi dilini kullandığı durumlardır”³². Karma çiftlerde, her ebeveyn çocuğuyla erken yaştan itibaren kendi ana dilini kullanır. Çocuk konuşmayı öğrendiğinde, her iki dil için de ayrı dil sistemleri edinir ve doğal olarak her ikisinde de düşünme yetisi kazanır.

- **Ardışık/Sıralı Erken İki Dillilik (*Early Consecutive or Successive/Sequential Bilingualism*)**

Ardışık erken iki dillilik ikinci bir dil öğrenme sınıfına girer. Bahsi geçen iki dillilik, çocukların erken çocukluk döneminde 3 yaşından 6/7 yaşına kadar birinci dil gelişimini tamamladıktan sonra ikinci bir dil öğrenmeleridir. Eş zamanlı iki dilliliğe kıyasla ardışık iki dillilikte çocuk ikinci dilini hem dilin doğal ortamında hem de okul ortamında öğrenebilmektedir. Sosyal çevreyle olan iletişim çocuğun ikinci dilinin gelişimine katkı sağlar. Örnek vermek gerekirse, bir çocuğun ana dilini edindikten sonra 6/7 yaşına kadar farklı bir yere taşınması durumunda burada kullanılan dili öğrenip geliştirmesi bir ardışık erken iki dillilik örneğidir.

- **Geç İki Dillilik (*Late Bilingualism*)**

Geç iki dillilik bir bireyin 6-7 yaşından sonra ve 10-11 yaşından önce ikinci bir dili edinmesi durumudur. Bu iki dillilik türü de çocuklukta gelişen iki dillilik türlerine dâhildir.

- **Ergen İki Dilliliği (*Adolescent Bilingualism*)**

Bir bireyin ikinci dilini sadece okulda öğrenme durumunda kullanılan ifadedir. Bireylerin 10/11 yaşından itibaren 16/17 yaşına kadar öğrendikleri ikinci dili tanımlar.

- **Yetişkin İki Dilliliği (*Adult Bilingualism*)**

Yetişkin bir bireyin, 16/17 yaşından sonra ikinci bir dili çevresiyle kurduğu toplumsal temasla edinmesini tanımlayan iki dillilik türüdür.

1.3.2.5. Diller Arasındaki Etkileşime göre İki Dillilik

Ayrıca iki dillilik türleri arasında toplumsal çevrenin, bireyin iki dillilik gelişimi üzerindeki etkisini temel alan arttırıcı iki dillilik ve eksiltici iki dillilik yer almaktadır. Bu sınıflandırma, ikinci dilin sonradan edinildiği durumlarda, birinci dil üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerini, ikinci dil gelişirken birinci dilin korunup korunmadığını tanımlayabilmek adına belirlenmiştir.

- **Arttırıcı/Ekleyici/Kazançlı İki Dillilik (*Additive Bilingualism*)**

Arttırıcı iki dillilik genellikle bireyin her iki dili de toplum içinde eşit saygınlıkta olduğu zaman gerçekleşir. Çoğunlukla elit iki dilliliği ile ilişkilendirilir ve her iki dilin de dengeli bir biçimde edinildiğine işaret eder. İlk edinilen dilde kayıp söz konusu olmaz ve ikinci dilde ilerleme kaydedildikçe bilişsel becerilerin de artmasını sağlayan güçlü bir iki dillilik gelişir (Cummins, 1976; Toukoma ve Skutnabb-Kangas, 1977). Birinci dil yaşanan ülkenin diliyse bu durum birey açısından o dilin korunmasını sağlar ve ikinci bir dilin gelişmesini destekler.

- **Eksiltici/Kayıplı İki Dillilik (*Subtractive Bilingualism*)**

Eksiltici iki dillilik, bireyin sosyokültürel ortamında ana dilinin kullanılmaması, değersizleştirilmesi ve saygınlığını kaybetmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu iki dillilik türü genellikle kitlesel ve zorunlu iki dillilik ile ilişkilendirilir. Göçmenlerin iki dilliliği de buna dâhildir. Ana dilinin yerine ikinci dilin kullanılması bireyi eksiltici iki dilliliğe sürükler ve arttırıcı iki dilliliğin aksine kendi ana dili de kayba uğrar. Bu durumda bireyin kendi ana dilini ihmal etmesi, dolayısıyla da ana dilinde gerilemesi söz konusu olur. Belli bir azınlığın kullandığı birinci dil, yaşanan ülkedeki çoğunluk diline kıyasla kenarda kalır; toplumsal çevrede, okul ortamında ve arkadaş çevresinde kullanılan çoğunluk dili olan ikinci dil kullanılmak zorunda kalır.

1.4. İki Dillilik Kavramına Güncel Yaklaşımlar

Günümüz insanı iletişimlerinde geçmişe nazaran çok daha fazla olanağa sahiptir. Bireyler, hızla artan bilişim teknolojilerinin ve internet destekli çeşitli programların da gelişmesiyle birlikte dünyanın bir ucundan diğer bir ucuna farklı dillerde iletişim kurabilme rahatlığına ulaşmıştır. Bu sayede yabancı dillere olan ilgi ve alaka da hızla artmaktadır. Ayrıca küreselleşmenin ve göçlerin de etkisiyle dillerin ülkelerarası seyahat etmesi de iki dilliliği hızla yaygınlaştırmıştır. Bugün iki dillilik kavramının çok daha esnek bir tanıma sahip olduğunu ve sınırlarının ne

³² “Les cas où l’enfant développe deux langues dès le début de l’acquisition du langage, comme c’est le cas souvent chez les couples mixtes où les parents utilisent chacun leur langue avec l’enfant” (Akıncı, 2016: 210).

denli genişlediğini görmek mümkündür. Şöyle ki; daha önce belirtilen minimalist ve maksimalist yaklaşımlardan yola çıkarak iki dilliliğin tanımı, yalnızca her iki dile de ana dili derecesinde hâkim olma durumundan ikinci dil ediniminin başladığı zamanı da göz önünde bulundurarak dilsel becerilerin asgari yeterlilik seviyesinde olması durumuna kadar genişlemiştir. Yani dilin “mükemmel” derecede konuşulmasından dilin “asgari düzeyde” konuşulmasına geçiş yapılmıştır. İki dilli bireyler arasında net bir ayrım yapmak imkânsız gibi görünse de çoğunlukla iki dilli bireyleri dilleri edindikleri yaş aralığı, sosyal çevre, yaşam koşulları vb. faktörlerle alt gruplara ayırmak mümkün olmaktadır. Yapılan çalışmaların çoğunluğunun da belirtilen alt kategoriler ve belirli faktörlere odaklandığı gözlemlenmektedir.

Hoffmann (1991), iki dilli bireylere yönelik profillerin tanımlanmasının, yürütülen çalışma için daha faydalı ve araştırmanın verimi için önemli olacağını vurgulamıştır. Bu yaklaşım iki dillilik türlerini ayırtmadan hepsini kapsayarak sınıflandırmada kolaylık sağlamaktadır. Bahsi geçen araştırmacının tanımladığı iki dilli bireylerin tanımlanması hususunda belirlediği değişkenlerden birkaçı şöyledir: birinci ve ikinci dil arasında ardışık bir ilişkinin olması, dillerin işlevselliği ve birinci ve ikinci dilin ne zaman ve ne şekilde kullanıldığı, birinci ve ikinci dile yönelik algılar (bireyin öz algısı da buna dâhil) vb. (1991: 31). Hoffmann’ın yaklaşımı iki dilli bireylerin daha kapsamlı araştırmalara konu olmalarını ve bu sınıflandırmanın çalışmaları kolaylaştırmasını sağlamaktadır.

Grosjean’ın yaptığı iki dillilik tanımı da güncel yaklaşımlar arasında öne çıkanlardandır. Onun psikodilbilimsel ve bütüncül yaklaşımı (*holistic approach*), iki dilliliğin iki dilli bireyin kendisiyle, çocukken veya yetişkinen ailesiyle, okuluyla, çalışma ortamıyla vb. ilintili olduğunu vurgulamaktadır. Grosjean’ın bütüncül yaklaşımı bireyin gün içinde davranışını günlük yaşamının olabilecek bütün boyutlarında gözlemler ve bireyin hikâye aracılığıyla deneyimlerini ve duygularını anlatmasını ister. Bu nedenle bu yaklaşım, bireylerin iki dilliliğinin dilbilimsel, üstdilsel ve bilişsel düzeydeki etkilerinin yanı sıra kişilikleri, kimlikleri ve kültürel yaşamlarının alabileceği farklı biçimlere önem vermektedir. Bu yaklaşımda Grosjean (2015) dilin işlevselliğini ve düzenli kullanımını öne çıkarmıştır. Bireylerin günlük yaşantılarında iki veya daha fazla dilin veya lehçenin düzenli ve gün içinde kullanımını vurgulamıştır. Bunun iki dilli bir dil kullanımını ifade ederek iki dilli bireylerin dil dağarcığının da altını çizmiştir.

Bir sonraki bölümde, iki dilli bireyleri yakından ilgilendiren, dil ve iki dillilik kavramlarıyla ilintili olan kültür, kimlik ve iki kültürlülük kavramlarına değinilecektir.

2. Kimlik ve Aidiyet

İki kültürlülük kavramını açıklamadan ve iki dillilikle arasındaki ilişkiyi betimlemeden önce kimlik ve aidiyet kavramlarına değinmek gerekmektedir. Bu bölümde bireyin kimlik oluşumunun nasıl geliştiği incelenecektir. Bireysel kimliği oluşturan ilk unsur toplumsal kimliktir.

2.1. Toplumsal Kimlik (*Social Identity*)

Tajfel’e (1974) göre toplumsal kimlik, bireyin bir veya birden fazla toplumsal gruba ait olması ve bu aidiyetinin farkında olmasıdır. Bu aidiyete attığı değer ve duyuşsal anlamlar da toplumsal kimliğe dâhildir. Tajfel’in ileri sürdüğü “Toplumsal Kimlik Kuramı”na (*Social Identity Theory*) göre her birey toplumsal çevresini “Toplumsal Sınıflandırma” (*Social Categorisation*) işlemi uygulayarak oluşturur. Birey hem diğerlerinin birbirleri arasında hem de diğerleri ve kendisinin arasında ortak özellikler bulunduğunun farkına varır. Daha sonra karşılaştırma (*Social Comparison*) yaparak benzer özelliklerin bulunduğu toplumsal gruplarla kendini özdeşleştirirken, farklı özelliklere sahip olan toplumsal gruplardan da kendini ayırır. Bu noktada önemli olan, söz konusu toplumsal grubun da bireyi kabul etmesi, kendi üyesi olarak görmesidir. Bu durum, yalnızca birey ve toplumsal gruplar arasında değil farklı toplumsal gruplar arasında da aynı şekilde gerçekleşen bir olgudur. Toplumsal bir grubun kimliğini oluşturabilmesi için öncelikle kendini diğer gruplardan ayırması ve diğer gruplar tarafından da özgün, başlı başına farklı bir grup olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Çoğul dilli karmaşık yapı toplumlarda toplumsal gruplar arasındaki farklar arasında dil, kültür ve etnik farklar da bulunmaktadır. Davranışsal yaklaşıma göre toplumsal kimlik edinme sürecinin dört koşulu olduğu öne sürülür (Le Page, 1968): birey ilk önce farklı toplumsal grupları teşhis edebilmelidir. İkinci olarak bu gruplara yeterli düzeyde erişim sağlaması ve bu grupların davranış biçimlerini incelemesi gerekmektedir. Üçüncü olarak, bu gruplara dâhil olma isteği yeterince güçlü olmalıdır. Bu istek, gruplardan gelebilecek farklı geri bildirimlere göre artabilir veya azalabilir. Yani az önce de belirttiği gibi dâhil olmak istediği toplumsal grup tarafından kabul görmesi bireyin bu gruba dâhil olma isteğini arttıracak, kabul görmemesi ise bu isteğini azaltacaktır. Bu süreçteki son koşul ise bireyin, davranışlarını değiştirme yetisine sahip olmasıdır. Bu şekilde birey, kendini özdeşleştirdiği toplumsal grup veya grupların davranış biçimlerine uygun şekilde hareket etmeye başlar (Le Page, 1968; Le Page & Tabouret-Keller, 1985).

2.2. Kültürel Kimlik (*Cultural Identity*)

Toplumsal kimliğin bir parçasını da kültürel kimlik oluşturmaktadır. Toplumsal kimlik kavramının kapsama alanı bireyin içinde yaşadığı toplumdur. Birey, edindiği toplumsal kimlik doğrultusunda, yaşadığı toplumda bulunan farklı toplumsal gruplara göre kendi yerini ve bu gruplarla olan ilişkilerini belirler. Ancak kültürel kimlik kavramı bireyin yaşadığı toplumun ötesini de kapsamaktadır. Birey, içinde yaşadığı toplumda veya başka toplumlarda bulunan farklı kültürler hakkında farkındalık geliştirerek bir kültürel kimlik edinir. Kültürel kimliğe bireyin üst soyu, toprakları, gelenekleri, değerleri, ölçüleri ve dili de dâhildir. Bunlar kültürel grupları birbirinden farklı kılan özellikler bütünüdür (Hamers ve Blanc, 1983).

2.3. Etnik Kimlik (*Ethnic Identity*)

Son olarak etnik kimlik kavramı da kültürel kimlik kavramıyla birçok benzerlik göstermekle birlikte buna ek olarak ortak üst soy ve ortak fizyonomik özelliklere de işaret etmektedir. Bu noktada etnik kimlik ve etnik köken kavramlarının arasındaki farka da değinmekte fayda vardır. Etnik köken nesnel verilere dayanan toplumbilimsel bir kavramdır. Oysa etnik kimlik, bireyin bir etnik grupla özdeşleşmesine ve bu gruba aidiyet hissetmesine dayanan öznel bir durumdur.

Kültürel kimlik ve etnik kimlik kavramlarının çeşitli tanımları iki ortak noktada birleşmektedir. Her iki kavramda da öne çıkan olgular bireylerin öz algısı (*self-perception*) ve ortak değerlere sahip olmanın oluşturduğu aidiyet hissidir. Belli bir kültürel ve etnik kimliğin tanımında belli bir dilin önemi büyükse “etnikdilsel kimlik”ten (*ethnolinguistic identity*) de bahsetmek mümkündür (a.g.e).

Birçok toplumsal grubun ve farklı kültürel ve etnik kimlikten bireylerin bulunduğu ve bir arada yaşadığı durumlar günümüzde olağan olmakla birlikte her biri diğerinden oldukça farklıdır. Bir sonraki başlıkta, bu buluşmaların ortaya çıkarabileceği farklı sonuçlar ele alınacaktır.

3. Kültürel Karşılaşmalar ve Olası Sonuçları

Kültür kavramı ilk kez İngiliz antropolog Edward Tylor tarafından ayrıntılı şekilde tanımlanmıştır (1873). Tylor’a göre kültür; belli bir toplumun üyeleri olan bireyler tarafından öğrenilen bilgi, ölçüler, değerler, inançlar, dil, sanat, gelenekler, alışkanlıklar ve becerileri içeren bir dizi simgesel dizgeden oluşan karmaşık bir varlıktır.

İnsan hareketliliğinin olduğu her dönemde farklı kültürden insanlar ve toplumlar farklı sebeplerle bir araya gelmiş ve kimi zaman kısa süreli kimi zaman da uzun süreli olarak birlikte yaşamışlardır. Ulaşım imkânlarının gelişmesi, göçlerin artması ve küreselleşmenin de etkisiyle bu durum giderek daha sık rastlanır hale gelmiştir. İki farklı kültüre ait bireylerin kısa veya uzun vadede birlikte yaşamaları kaçınılmaz olarak bu iki kültür arasında bir etkileşime sebep olmaktadır. Bu etkileşimin niteliği, bireysel ve toplumsal olmak üzere birçok etkene bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir.

Bu etkileşim senaryolarına geçmeden önce ilk olarak kültür edinimi kavramını açıklamakta fayda vardır.

3.1. Kültürlenme (*Enculturation*)

Kültürlenme kavramı, bireyin, çocukluğundan itibaren belli bir (veya birden fazla) kültürü edinmesini ifade eder. Tek dilli bir ortamda büyüyen çocuğun tek dilli olarak yetiştiği gibi, tek kültürlü bir ortamda büyüyen çocuk da tek kültürlü olarak yetişecektir. Bu bağlamda kültürlenme kavramını, ana dili edinimi kavramına benzetmek mümkündür. Birden fazla dilin konuşulduğu bir ortamda büyüyen çocuğun iki ana dili edinebildiği gibi birden fazla kültürün bulunduğu bir ortamda büyüyen çocuğun da iki farklı kültürde kültürlenme yaşamaması, diğer bir deyişle iki ana kültür edinmesi de mümkündür. Kültürlenme sürecine tek kültürle başladıktan belli bir süre sonra ikinci bir kültürle karşılaşan bireyler söz konusu olduğunda kültürleşme kavramı ortaya çıkmaktadır.

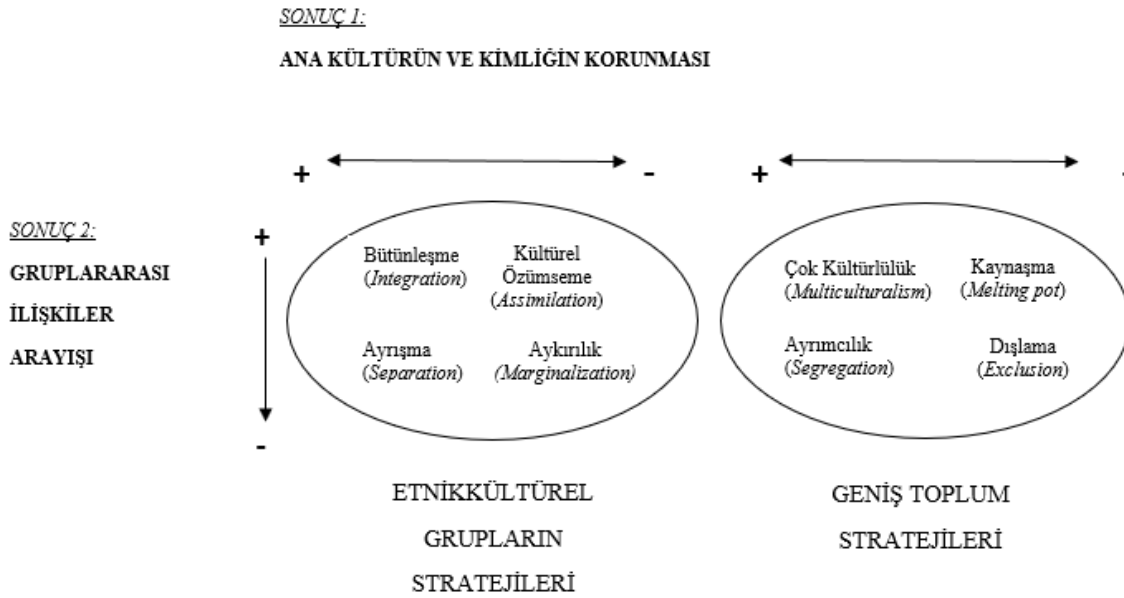
3.2. Kültürleşme (*Acculturation*)

Kültürlenme sürecine tek bir kültürde başladıktan belli bir süre sonra ikinci bir kültürle etkileşim kurulduğunda kültürleşme başlamaktadır. Kültürleşme, bireysel veya toplumsal düzeyde iki farklı kültürün birlikte yaşadıkça birbirinden etkilenmesi durumunu ifade eder. Berry’e göre kültürleşme olgusu bin yıllar öncesine dayanır ancak bunun bir araştırma alanı haline gelmesi, Avrupalıların yerli toplumlar üzerinde kurduğu hâkimiyetin etkilerini inceleme ihtiyacından doğmuştur. Kültürleşme kavramı daha sonra göçmenlerin hâkim toplumlarla ilişkisini betimlemek için kullanılmaya başlamıştır. Bu çalışmalar daha yakın zamanda da farklı etnik ve kültürel grupların, çok kültürlü toplumlarda etkileşimine odaklanmıştır (Berry, 2005). Berry’e göre günümüzde bahsi geçen bu üç

odak noktası da önemini korumaktadır. Bu makalede bunlardan ikincisine, yani göçmenlerin hâkim toplumlarla ilişkisindeki kültürleşme sürecine odaklanılacaktır.

Kültürleşme süreci, birçok etkene bağlı olarak her birey ve her toplum için farklı biçimde gelişebilmektedir. Berry (1980, 2005), günümüzde özellikle toplumbilimsel ve toplumdilbilimsel çalışmalara ışık tutan “İki Boyutlu Kültürleşme Modeli”ni (*Bidimensional Model of Acculturation*), Gordon’ın (1964) daha önce öne sürdüğü “Tek Boyutlu Kültürleşme Modeli”ne (*Unidimensional Model of Acculturation*) cevaben geliştirmiştir. Tek boyutlu modelde, bireyin keskin bir tercih yaparak ya kendi kültürünü koruması ya da hâkim kültürü benimsemesi öngörülmüştür. İki boyutlu modelde ise birey için bu iki uç ihtimal dışında farklı kültürleşme ihtimalleri de bulunmaktadır. Berry de aslında kültürleşme sürecinin varabileceği bu iki uç sonuçtan yola çıkmıştır. Bireyin hem kendi grubuna karşı hem de diğer gruplara karşı yönelimine göre ortaya, bir uçta kendi kültürünü ve kimliğini korumak diğer uçta da farklı etnik ve kültürel grupların bulunduğu geniş bir topluma katılım göstererek bu toplumla etkileşimde olmak gibi iki farklı sonuç çıkarılmaktadır (Berry, 1980). Buradan yola çıkarak dört farklı kültürleşme stratejisi belirlemiştir. Bu stratejiler, tutum ve davranış olmak üzere iki unsurdan oluşur. Tutum (*attitude*), bireyin nasıl kültürleşeceğine ilişkin kişisel tercihidir. Davranış (*behavior*) ise bireyin günlük kültürlerarası etkileşimlerde sergilediği davranış biçimidir. İlki daha kuramsal, ikincisi ise uygulama düzeyinde olan bu iki kavram çoğu zaman birbirleriyle örtüşmeyebilir zira göç ortamında kurallar genellikle hâkim toplum tarafından belirlenir ve bireyler tercihlerine göre bir kültürleşme yaşamak konusunda tamamen özgür değildirler (Berry, 2005). Örneğin göç ettiği ülkedeki hâkim topluma bir an önce uyum sağlamak isteyen bir göçmen, hâkim toplum tarafından aynı hızda kabul görmezse bu tercihi uygulamaya koymakta zorlanacaktır. Yani kültürleşme sürecinde bu göçmen bireyin tutumu ve davranışı, dış etmenler sebebiyle uyumsuzluk içinde olacaktır. Ne yazık ki çoğu zaman göçmen bireyin tutumu, hâkim toplum tarafından göz ardı edilerek yalnızca davranışları değerlendirilir ve kültürleşme sürecinde yetersiz bulunur. Oysa öz eleştirel bir yaklaşımla hâkim toplumun, bilinçli ya da bilinçsiz olarak göçmen bireylerin davranışını olumsuz etkileyebileceğinin, göçmen bireyin kültürleşme tutumunu davranışa dökmesine engel olabileceğinin farkına varması çok da zor olmayacaktır.

Bu dört kültürleşme stratejisinden her biri hâkim toplum ve azınlık toplumu açısından iki farklı şekilde adlandırılmaktadır. Aşağıda Berry’den (2005) uyarlanan şema verilmiş ve hemen altında ilk sırada azınlık toplumunun bakış açısına göre, daha sonra hâkim toplumun bakış açısına göre yaptığı adlandırmalar açıklanmıştır:

Şekil 1: Etnikkültürel grupların ve geniş toplumların kültürleşme stratejileri (Berry, 2005’ten uyarlanmıştır)

- Kültürel özümseme (*Assimilation*):** Kendi kültürünü ve kimliğini koruma isteği olmayan ve buna yönelik bir çaba göstermeyen, aynı zamanda yalnızca diğer kültürle etkileşim halinde olmaya çalışan göçmen bir bireyin uyguladığı kültürleşme stratejisi Kültürel özümsemedir. Hâkim toplum açısından bu stratejinin karşılığı “Kaynaşma”dır (*Melting Pot*). Ev sahibi toplum, topraklarında yaşayan azınlıklara ve göçmenlere tek kültürlü bir yaklaşım dayatırsa ve bu grupların farklılıklarını görmezden gelerek tek bir kimlik altında “eritmeye” çalışırsa kültürleşme sürecinde Kaynaşma stratejisini uygulamış olur. Çok farklı kültürden ve

etnik kökenden toplumun bir arada yaşadığı ve “Amerikalı” kimliği altında birleştiği Amerika Birleşik Devletleri uygun bir kaynaşma örneği teşkil etmektedir.

2. **Ayrışma (Separation):** Birey kendi kültürünü ve kimliğini koruma çabası sarf ederken diğer taraftan da içinde yaşadığı toplumla sınırlı düzeyde etkileşim kurarsa ev sahibi toplumdan kendini ayırır, dolayısıyla kültürleşme sürecinde Ayrışma stratejisini uygulamış olur. Aynı strateji hâkim toplum tarafından uygulandığında Ayrımcılık (*Segregation*) olarak tanımlanır.
3. **Bütünleşme (Integration):** Birey hem kendi kültürünü ve kimliğini korur hem de yaşadığı toplumla düzenli etkileşim halinde olursa kültürleşme stratejisi olarak Bütünleşmeyi tercih etmiştir. Hâkim toplumda bu stratejinin karşılığı Çok Kültürlülüktür (*Multiculturalism*). Ev sahibi toplum, aynı topraklarda birlikte yaşadığı farklı kültürel grupların hem kendi kültürlerini korumaları hem de ev sahibi toplumun kültürünü edinmelerine yönelik politikalar izlerse, kültürleşme sürecinde Çok Kültürlülük strateji uygulamış olur. Bu ev sahibi toplumlara, *Çok Kültürlülük Politikası* ile bilinen Avustralya örnek gösterilebilir.
4. **Aykırlık/Marjinallik (Marginalization):** Birey ne kendi kültürünü korur ne de hâkim toplumun kültürüne ilgi duyarsa aykırı durumda olur. Bireyin uyguladığı kültürleşme stratejisi Aykırlık veya Marjinallik olarak adlandırılabilirken hâkim toplum tarafından aynı strateji uygulandığında Dışlama (*Exclusion*) olarak adlandırılır. Daha önce belirtildiği gibi göçmen bireyin davranışının, hâkim toplumun davranışından önemli derecede etkilendiği göz önünde bulundurulduğunda, bireyin Aykırlık stratejisi uygulamasının hâkim toplumun Dışlama stratejisi uygulamasından kaynaklandığını düşünmek mümkündür. Birey açısından değerlendirildiğinde Aykırlık stratejisinin öncesinde veya sonrasında büyük olasılıkla psikolojik sorunların da olabileceğini düşünmekte fayda vardır. Hiçbir topluma aidiyet hissedemeyen ve her ikisinden de dışlanan bireylerde ortaya çıkabilecek sorunların yalnızca sosyolojik düzeyde kalması pek olası değildir.

Hamers ve Blanc (2000) ise kültürlenme (*enculturation*) ve kültürleşme (*acculturation*) kavramlarına karşın kültürsüzleşme/kültür kaybı (*deculturation*) kavramından bahseder. Kendi kültürü pahasına başka bir kültürü benimseyen birey kendi kültürünü kaybedeceği için kültür kaybına uğramış olur. Aynı araştırmacılara göre bu süreç ilerlerse kültürel özümsemeye/asimilasyona yol açar hatta ana dili kaybıyla sonuçlanabilir. Daha kötü bir ihtimalde, bireyin kendi kültürünü kaybettikten sonra hâkim toplumun kültürünü de özümsememesi dışlanmaya (*anomie*) yol açar. Hamers ve Blanc “dışlanma”yı, “bireyin yaşadığı topluma ait olmama ve yalnızlık duygusunu da içeren karmaşık bir psikolojik durum” olarak tanımlar (2000: 206).

Kültürleşme ve buna bağlı diğer kavramların adlandırılma ve tanımlarındaki çeşitlilik, konunun hassasiyetini vurgular niteliktedir. Göçmenlerin kültürel aidiyetlerini ve kimliklerini tanımlarken çoğu zaman üzerinde çok da düşünülmeden kullanılan “asimile olmuş” veya “kültür kaybına uğramış” gibi ifadeler aslında kavramsal olarak derinlemesine anlaşılmadan ve bireyin kültürleşme durumuna uygunluğu doğrulanmadan kullanılmaması gereken ifadelerdir. Bununla birlikte yine bireyin dil becerilerinden yola çıkarak kültürel kimliği hakkında çıkarım yapmak da doğru bir davranış değildir. Örneğin göçmen kökenli bireylerin ana dili becerilerini esas alarak asimile olduklarını veya kendi kültürlerini kaybettiklerini iddia etmek de bilimsel gerçeklerle örtüşmeyebilir. Dil ve kültür arasındaki etkileşime kıyasla iki dillilik ve iki kültürlülük arasındaki ilişki daha karmaşıktır.

4. İki Dillilik ve İki Kültürlülük Arasındaki İlişki

Dilbilimi alanındaki çalışmalar iki dillilik kavramını ve iki dilli bireylerin her iki dilinin de nasıl geliştiğini incelerken kültür boyutuna yeterli derecede yer vermemektedir. Geçmişten günümüze iki kültürlülük kavramı, iki dillilik kavramı kadar çalışılmamıştır (Grosjean, 2014). Oysa bu iki kavram çok sıkı bir ilişki içindedir ve birbirinden bağımsız düşünülemez. Benjamin Whorf’un (1956), hocası Edward Sapir’in görüşlerinden etkilenerek öne sürdüğü ve günümüzde Sapir-Whorf Hipotezi olarak bilinen “Dilsel Görecelik Kuramı”na (*Linguistic Relativity Hypothesis*) göre konuştuğumuz dil, algı dünyamızı etkileyerek düşüncelerimizi şekillendirir. Başka bir deyişle dil, kültürü şekillendirir. Bu hipotezin doğruluğu henüz kanıtlanamamıştır ancak Lenneberg ve Roberts’in (1956) bu kuramın aslında dairesel olduğu yönündeki bakış açısından yola çıkılırsa dilin, düşünce üzerinde tek taraflı bir etkisi olduğu yerine bu kuramın, aslında dil ve düşünce arasında bir etkileşimi ifade ettiği sonucuna varılmaktadır. Bu kuram başta olmak üzere, dil ile kültür arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların, ikisi arasında devingen bir ilişkiye işaret ettiğini söylemek mümkündür. Kültür dilin, dil de kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu durumda iki dillilik ve iki kültürlülük kavramlarını da eşzamanlı olarak ele almak yerinde olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında, her iki kavram arasında birçok benzerlik görülmektedir. Ancak her ikisinin de her koşulda birlikte var olmayabileceğinin de altını çizmek gerekir. Yani her iki dilli birey aynı zamanda iki kültürlü veya her iki kültürlü birey aynı zamanda iki dilli olmak zorunda değildir. Hem iki dilli hem de iki kültürlü bireylerin yanı

sıra; iki dilli olmasına karşın tek kültürlü, tek dilli olmasına karşın da iki kültürlü olan bireyler de bulunmaktadır (Soffieti, 1960; Grosjean, 2014).

İki dilliliği tanımlarken yapılan sınıflandırmaların büyük bir kısmı iki kültürlülük için de geçerli olabilmektedir. Grosjean'a göre bunlardan biri Tamamlayıcılık İlkesi (*Complementarity Principle*)'dir (1997, 2010, 2014). Daha önce işlevsel iki dillilik olarak tanımladığımız iki dillilik türüyle de aynı anlama gelen Tamamlayıcılık İlkesine göre iki dilli birey, her iki dilini de hayatın bütün alanlarında, iletişim halinde olduğu bütün insanlarla ve aynı amaçlarla kullanmak yerine genellikle her birini farklı alanlarda, farklı insanlarla ve farklı amaçlarla kullanır. Bu bireylerin hayatlarında her bir dilin yeri bellidir ve değerinden farklı olabilmektedir. Farklı alanlarda, farklı kişilerle ve farklı amaçlarla kullanılan diller birbirini tamamlar ve bir bütün oluşturur. Grosjean'a göre, kültür için de aynı durum söz konusudur. Dolayısıyla iki dilli bir birey için yapılan tanımdan yola çıkarak, iki kültürlü bir birey de her iki kültüre dair bilgisi olan ve her iki kültürde de etkileşim kurabilen kişi olarak tanımlanabilir (2014).

Grosjean'a (1983, 2008) göre iki kültürlü bireylerin en az üç ortak özelliği bulunmaktadır: 1) farklı sıklıkta da olsa hayatta her iki kültürde de yer alırlar, 2) kısmen de olsa davranışlarını, değerlerini ve dillerini bu iki kültüre uyarlarlar ve 3) her iki kültürün unsurlarını harmanlarlar. Bireyin bazı davranışları, inançları, değerleri kültürlerden birine ait, bazı davranışları da iki kültürün bir karışımı olabilmekte, yani ortaya iki kültürün harmanından oluşmuş üçüncü bir kültür de çıkabilmektedir. Bu düşünce, sömürgecilik sonrası çalışmalarında kültür karşılaşmalarının her iki kültürü de dönüştürerek ortaya melez bir kültür (*hybrid culture*) ve bir üçüncü uzam/alan (*third space*) çıkardığını söyleyen Bhabha'nın görüşleriyle de örtüşmektedir (Bhabha, 1994). İki kültürlü bireylerin ikinci ortak özellikleri olarak aktarılan kültürel uyarlamayı ele alacak olursak bir ekleme yapmakta fayda vardır. Grosjean'a (2014: 4) göre iki kültürlü bireylerin bir esnek ve kontrol edilebilir (*adaptable and controllable*) bir de sabit (*static*) yönleri vardır. Esnek yönleri sayesinde farklı durumlara ve bağlamlara uyum sağlayabilirler. Ancak sabit yönlerinden dolayı, iki kültürlü bireyin içinde bulunduğu kültürel duruma göre bütün davranışlar, inançlar ve tutumlar değiştirilemez. Bu iki özelliği Türk göçmenlerde de gözlemlemek mümkündür. Ev sahibi toplumun kültürüyle etkileşimleri ne düzeyde olursa olsun, kendi kültürel kimliklerinde, özellikle dini inançları gibi nesillerce sabit kalabilen unsurlar da bulunmaktadır.

İki kültürlülük tanımının iki dillilik tanımıyla çoğunlukla örtüşen diğer unsurları aşağıdaki gibidir:

4.1. Kültürel Baskınlık (*Cultural Dominance*)

Tıpkı iki dillilikte olduğu gibi, iki kültürlülükte de kültürel baskınlık kavramından bahsetmek mümkündür. İki kültürlü bir bireyin sahip olduğu kültürlerden biri diğerine göre daha baskın olabilmektedir. Her iki kültürün de aynı düzeyde olması sık rastlanan bir durum değildir (Grosjean, 2014). Birey kendini, daha uzun süre içinde yaşadığı bir kültürle (örneğin bir ülkede uzun süre ikamet edildiğinde) diğerine kıyasla daha fazla özdeşleştirebilir. Bu durum bireyin iki kültürlü olmadığı anlamına gelmemektedir. İki dilli bireylerde dengeli/eşit iki dillilik durumuna, dillerden birinin baskın olduğu duruma kıyasla çok daha az rastlandığı gibi, iki kültürlü bireylerde de dengeli/eşit bir iki kültürlülük durumu sıklıkla görülmemektedir. Mükemmel iki dillilik olamayacağı gibi mükemmel iki kültürlülük de yoktur. Ayrıca tıpkı iki dillilik gibi iki kültürlülük de dinamik bir süreçtir. Bireyin dilleri ve kültürleri arasındaki denge hayatının farklı dönemlerinde yaşadığı farklı tecrübelerle göre değişebilir. Hayatının bir döneminde dillerinden ve/veya kültürlerinden biri baskın olan bireyin, şartlar değiştiğinde (farklı dilde okullaşma, farklı bir kültürde yaşamaya başlama) baskın dili ve/veya kültürü de değişebilir.

4.2. Kültürleşme Yaşı (*Age of Acculturation*)

İki kültürlülüğün, her iki kültürün edinme zamanına göre tanımlanabilmesi de iki dillilikle benzeştiği noktalardan biridir. Yukarıda anlatıldığı gibi birey, kültürlenme sürecine tek bir kültürle başlayabilir. İkinci kültür daha sonra bu sürece dâhil olabilir. İkinci dilin sonradan dâhil olduğu durum ardıl/ardışık veya sıralı iki dillilik şeklinde tanımladığına göre, ikinci kültürün sonradan edinilmeye başladığı durumu da aynı şekilde ardıl/ardışık veya sıralı iki kültürlülük olarak tanımlamak mümkündür. İki kültürlülük çocuk yaşta da yetişkinlik döneminde de iki kültürle temas olduğu zaman gelişebilir. İki dillilikte olduğu gibi erken iki kültürlülük, ergen iki kültürlülüğü ve yetişkin iki kültürlülüğü olmak üzere ikinci kültürle temasın, yani kültürleşmenin başladığı zamana ve yaşa göre farklı sınıflandırmalar yapılabilir. Bu noktada alandaki çalışmaların eğiliminden bahsetmek gerekirse, iki dillilik üzerine yapılan araştırmalar genellikle çocuklar üzerinde, iki kültürlülük üzerine yapılan araştırmalar ise genellikle yetişkinler ve onların çocukları üzerinde yapılmaktadır (Grosjean, 2014). Oysa her ikisinin de gelişimini erken çocukluk döneminden itibaren gözlemlemenin çok daha aydınlatıcı sonuçlar ortaya çıkaracağı açıktır.

4.3. Kültürel Kimlik (*Cultural Identity*) ve Bireyin Öz Algısı (*Self-Perception*)

Bir bireyin iki kültürlü olarak tanımlanmasında her iki kültürle de ne derece özdeşleştiği önemli bir unsurdur. Eşit olmasa bile her iki kültürde de belli bir yetkinliğe sahipken birey bu kültürlerden yalnızca biriyle özdeşleşmiş veya her ikisiyle de özdeşleşmemiş olabilir. Bu durum, bireyin kültürel kimliğiyle ilgilidir. Birey, kültürel kimliğini her iki kültürle veya kültürlerden yalnızca biriyle oluşturmuş, bazen de hiçbiriyle oluşturmamış olabilir. Kültürel yetkinliğine göre iki kültürlü olarak tanımlanabilecek bir birey, kültürel aidiyet unsuru göz önünde bulundurulduğunda kendini bu şekilde tanımlamayabilir. Aslında iki kültürlü olup kendilerini tek kültürlü olarak tanımlayan veya iki kültürlülükleri hakkında farkındalık geliştirememiş bireylerle sıklıkla karşılaşılabilir. Benzer durum iki dillilik için de geçerlidir. Eşit olmasa bile iki dilde de belli bir yetkinliği olduğu için iki dilli olarak tanımlanabilecek bir birey, öz algısına göre kendini tek dilli olarak tanımlayabilir ve iki dilli olduğunu kabul etmeyebilir. Bu duruma da göçmen kökenli Türk toplumlarında, özellikle birinci nesil göçmenlerde sık rastlanmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, hâkim kültür tarafından kabul görmenin göçmen bireylerin kültürel kimlik gelişiminde önemli bir etkisinin olduğu unutulmamalıdır. Hâkim toplumun göçmen bireylerin kültürel aidiyetlerine ilişkin algısı, göçmen bireylerin öz algısını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla hâkim toplum tarafından iki kültürlülüğü kabul gören bireylerin kendilerini iki kültürlü olarak hissetmeleri daha olasıdır.

4.4. Kültürel ‘Rahatlık’

Grosjean’ın (2014) “her iki kültürde de rahat hissetmek”³³ şeklinde tanımladığı ve her zaman rastlanmadığını belirttiği bu olgu “kültürel rahatlık” olarak aktarılabilir. Birey, her iki kültürle olan etkileşimlerinde aynı rahatlığı hissetmeyebilir. Bu durum iki dillilik için de geçerli olabilecek bir durumdur. İki dilli bir birey, bazen dil becerilerinden bağımsız olarak dillerden birinde kendini ifade ederken aynı rahatlığı hissetmeyebilir. Bu dilsel yetkinlikten çok bireyin psikolojisini ilgilendiren bir durumdur. Hâkim toplum tarafından kabul görmek, bireyin ikinci kültüründe de rahat hissetmesini kolaylaştırabilecek bir etkidir.

Bu bölüme kadar, zaman zaman göçmenlerden örnekler verilse de iki dillilik ve iki kültürlülük kavramları genel olarak tanımlanmıştır. Bir sonraki bölümde bu iki kavramın göç ortamında nasıl şekillendikleri ele alınacaktır.

5. Göç Ortamında İki Dillilik ve İki Kültürlülük

5.1. Göçmenlerde İki Dillilik

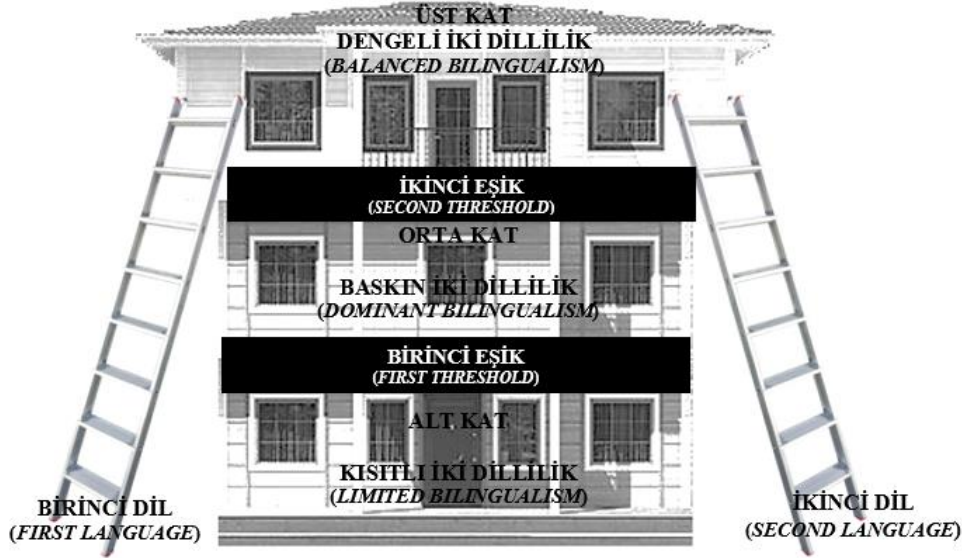
Göç ortamında gelişen iki dilliliği, diğer iki dillilik türlerinden farklı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Genesee ve arkadaşlarına (2004) göre biri etnikdilsel çoğunluk (*ethnolinguistic majority*) dilini, diğeri ise etnikdilsel azınlık (*ethnolinguistic minority*) dilini konuşan iki bireyin iki dillilik deneyimleri farklı olacaktır. Etnikdilsel çoğunluğun dili, etnikdilsel azınlıkların diline kıyasla toplumda daha saygındır. Aynı zamanda etnikdilsel çoğunluğun dili genellikle ilgili toplumun resmi dili statüsündedir. Özellikle diller arasındaki bu hiyerarşik ilişkiden dolayı göçmenlerde iki dillilik kavramının toplumsal, eğitimsel ve dilsel açıdan kendine ait özellikleri bulunmaktadır.

Diller arasındaki saygınlık farkı özellikle iki dillilikleri göç ortamında gelişen çocuklar açısından önemlidir. Her iki dili de eşit derecede saygın olan bir çocuğun dengeli iki dilli olması daha olasıdır. Dengeli iki dillilik de çocuğun bilişsel becerilerinin gelişmesini sağlar (Cummins, 1976; Toukoma ve Skutnabb-Kangas, 1977; Lüdi ve Py, 1986). Elit iki dilliliği seçilmiş bir iki dillilik olduğundan bireye kazançlı bir iki dillilik deneyimi yaşatır. Oysa göç ortamında gelişen iki dillilik zorunlu bir iki dillilik olduğundan çoğu zaman olumsuz bir zemin üzerine inşa edilir ve eksiltici iki dillilik olarak değerlendirilir (Lambert, 1974; Swain ve Cummins, 1979; Hamers ve Blanc, 1983; Cummins, 2000; de Mejia, 2002). Bu noktada Kanadalı dilbilimci Jim Cummins’in (1979, 1981, 1991) dengeli iki dilliliğin ve ana dili ediniminin önemini vurgulayan iki kuramından bahsetmek gerekmektedir: Eşik Kuramı (*Threshold Hypothesis*) ve Gelişimsel Bağımlılık Kuramı (*Developmental Interdependence Hypothesis*).

³³ “feeling at ease in both cultures (it is unfortunately not always the case)” (Grosjean, 2014: 5).

- Eşik Kuramı (*Threshold Hypothesis*)

Cummins'e göre iki dilliliğin bilişsel getirilerinin olabilmesi için dil becerilerinin belli bir seviyeye ulaşması gerekmektedir. Cummins bu temel seviyeyi dilsel ve bilişsel açıdan bir eşik olarak kabul eder. Cummins'in Eşik Kuramı daha sonra Baker (2006) tarafından üç katlı bir ev modeli üzerinden anlatılmış ve bu haliyle daha etkili olmuştur. Bu ev modelinden hareketle aşağıda uyarlanan şemada *Eşik Kuramı* anlatılmıştır:

Şekil 2: Jim Cummins'in Eşik Kuramı (Cummins, 1979; Baker, 2006'dan uyarlanmıştır)

Yukarıda ev modelinde de gösterildiği gibi Eşik Kuramına göre aşılması gereken iki eşik olduğu düşünülebilir. Dil becerisi açısından evin zemin katında bulunan, yani birinci eşiği henüz aşmamış olan bir çocuk, iki dilliliğinde bu durumun bilişsel anlamda olumsuz etkilerini görecektir. Bu çocuğun bir taraftan dil becerileri yeterli düzeyde gelişmemiştir diğer taraftan da ileri düzeyde bilişsel beceri gerektiren işlemleri yapamaz. Bunun sonucunda, daha önce tanımlanan kısıtlı iki dillilik (limited bilingualism) veya yarı dillilik (semilingualism) gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi iki dilliliğin minimalist yaklaşımına göre bu durumdaki bir çocuk, bilişsel gelişimi üzerinde olumsuz etkiler olsa da iki dilli sayılacaktır.

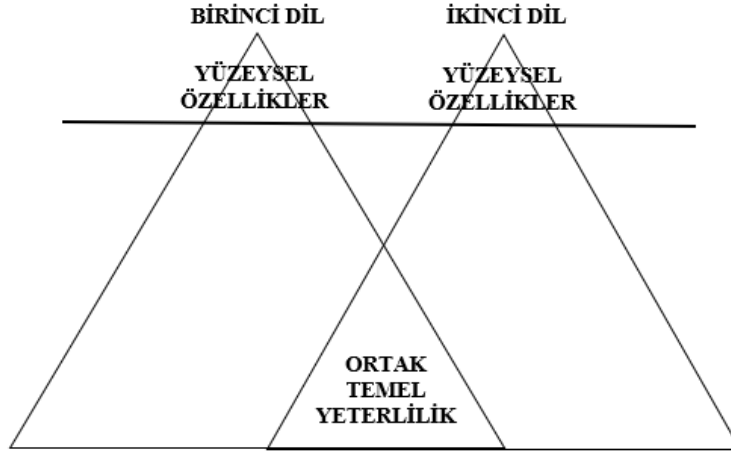
Birinci eşiği aşan çocuk bu kurama göre baskın iki dillidir. Dillerden birinde becerileri daha gelişmiştir ancak diğerinde yaşlarına göre daha geridedir. Bu durumun bilişsel gelişimine olumsuz bir etkisi olmadığı gibi olumlu etkisi de olmaz. Bu noktada bilişsel açıdan etkisiz bir seviyeden söz edilebilir.

İkinci eşiği de aşan bir çocuk artık dengeli/eşit iki dilli olmuştur. Bu durumda birçok bilişsel avantaj devreye girer ve iki dilliliğin olumlu etkileri hayatının birçok alanında görülür. Genellikle bu çocuklar tek dilli akranlarına göre daha yaratıcıdır ve ileri düzeyde bilişsel beceri gerektiren işlemlerde daha başarılıdır.

Bununla birlikte, her ne kadar destekleyici çalışmalar olsa da yalnızca ardışık iki dillileri ele alması, her bir eşiğin tam olarak hangi dil becerisi düzeyini karşıladığını belirtmemesi ve dil edinimi sürecinde diller arasındaki etkileşimden ziyade iki dilliliğin sonuçlarına odaklanmasından dolayı Cummins'in bu kuramı birtakım eleştirilere de maruz kalmıştır.

- **Gelişimsel Bağımlılık Kuramı (*Developmental Interdependence Hypothesis*)**

Gelişimsel Bağımlılık Kuramına göre iki dilin gelişimi birbiriyle bağlantılıdır. Kuram Cummins tarafından aşağıda uyarlanan “Çifte Buz Dağı” (*Dual Iceberg*) eğretilmesi üzerinden anlatılmıştır.

Şekil 3: Jim Cummins’in Gelişimsel Bağımlılık Kuramı ve Çifte Buz Dağı Eğretilmesi (Cummins, 1980’den uyarlanmıştır)

Cummins’in Çifte Buz Dağı Eğretilmesi, buz dağının görünen kısmında her iki dilin de yüzeysel özelliklerinin bulunduğunu ancak aynı zamanda buz dağının altında da her iki dile ortak temel yeterliliklerin yer aldığını belirtir (1980, 1981, 1983, 2000). Cummins’e göre, ikinci dile maruz kalmadan önce bireyin ana dilindeki yeterlilik düzeyi, ikinci dilin gelişimini önemli oranda etkiler. Birinci dil ne kadar gelişmişse, bireyin edinmeye başladığı ikinci dil de aynı oranda gelişir. Bu noktada ikinci bir dil edinmeden önce ana dili edinimini büyük ölçüde tamamlamış olmanın önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca Cummins, uygun şartlar sağlanırsa birinci dilden ikinci dile aktarım (*transfer*) gerçekleşebileceğini savunur. Bu aktarımın gerçekleşebilmesi için gereken şartlardan ilki, yukarıda da belirtildiği gibi birinci dilde yeterli dil becerisi düzeyine ulaşmış olmaktır. İkincisi, ikinci dilde nicelik ve nitelik bakımından yeterli dil girdisi (*language input*) alabilmektir. Sonuncu ise ikinci dili edinmek için yeterli motivasyona sahip olmaktır. Bütün bu şartlar sağlanırsa ikinci dil edinimi, birinci dilden yapılacak olan aktarımlar sayesinde kolaylaşacaktır.

Bu iki kuramın göçmen kökenli çocuklar üzerinden değerlendirilmesi onların yaşadığı birçok sorunun temeline inmeyi sağlayacaktır. İlk olarak, Gelişimsel Bağımlılık Kuramının birinci dilden ikinci dile aktarım şartları göz önünde bulundurulduğunda, göçmen kökenli çocuklar çoğu ülkede çok erken yaşlarda okula başladıkları için, çoğunluk dili olan ikinci dillerinde nicelik ve nitelik bakımından yeterli dil girdisi alabilmektedirler. Özellikle okulda ana dilinin konuşulmasını teşvik etmediği gibi yasaklayan ülkelerde, çocuklar yalnızca çoğunluk diline maruz kalacakları için nicelik bakımından, öğretmen tarafından konuşulan dil akademik dil olacağı için de nitelik bakımından yeterli dil girdisi şartını sağlamaları mümkün olacaktır. Bununla birlikte kalabalık sınıflarda öğretmenin her öğrenciyle birebir etkileşim kurma olanağının olmamasının dil girdisi kalitesini düşürebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bir diğer aktarım şartı olan ikinci dili edinme motivasyonu da iletişim kurabilmek ve sosyalleşebilmek için tek seçenekleri çoğunluk dilini öğrenmek olan göçmen kökenli çocuklar için kolaylıkla yerine getirilebilecektir. Ancak aktarımın ilk şartı olan, ikinci dile maruz kalındığı anda birinci dildeki yeterlilik düzeyinin çoğunlukla sağlanmadığını söylemek mümkündür. Zira az önce belirtildiği gibi birçok ev sahibi ülkede okul öncesi eğitim çok erken yaşlarda (2-3) başlamaktadır ve çocuğun okula başlama yaşına erişene kadar ana dilinde iyi bir yeterlilik düzeyine ulaşması gerekmektedir. Ne yazık ki ana dilini çoğunlukla iletişimsel düzeyde kullanan göçmen kökenli ailelerde, çocuğun çoğunluk diliyle tanışmadan önce bu dili tam anlamıyla geliştirebilmesi pek mümkün olmamaktadır. Bazı durumlarda ise ev sahibi ülkenin eğitim politikaları gereği öğretmenler ailelerden ana dillerini konuşmalarını, bunun yerine çocuğun daha hızlı bir şekilde öğrenebilmesi için yalnızca okul dilini konuşmalarını öğütlemektedir. Bu tür baskılar da çocuğun ana dilinde yeterli girdi alamamasına sebep olabilmektedir. Ana dili yeterli düzeyde gelişmemiş göçmen kökenli bir çocuk okulda çoğunluk dilini edinmeye başladığında, ikinci dile ilişkin şartlar yerine getirilmiş olsa bile ana dilindeki yeterlilik

şartı sağlanamadıysa, bu kurama göre birinci dilden ikinci dile aktarım gerçekleşmeyecek ve bu da ikinci dil edinimini zorlaştıracaktır. Birinci dili yeterli düzeyde gelişmeyen bir çocuğun ikinci dilde gelişimi de aynı düzeyde kalacaktır. Bu durum bazı araştırmacıların çalışmalarında da doğrulanmıştır (Yağmur, 2007). Ana dilinin iletişimsel dil olmanın yanı sıra bilişsel düzeyde de kullanılabilmesi, çocuklara aile içinde daha nitelikli bir dil girdisi sunulması ve okul öncesi dönemden itibaren bu dilde akademik destek sağlanması ile mümkün olacaktır.

Bu çocukların iki dilliliği Eşik Kuramına göre değerlendirildiğinde ise, her iki dilinde de az gelişmiş becerilere sahip olan göçmen kökenli bir çocuğun kısıtlı bir iki dillilik yaşayacağı ve dengeli iki dillilerin aksine iki dillilik deneyiminin bilişsel gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği öngörülmektedir.

Bu iki kuram, göçmen kökenli çocukların akademik başarı sorunlarını anlama yolunda araştırmacılara ve eğitim aktörlerine ışık tutmaktadır. Ancak göçmen kökenli çocukların tamamının okulda başarısız olmadığını, aksine çok sayıda çocuğun tek dilli yaşlılarından da üstün başarı sergileyebildiği de bir gerçektir. Dolayısıyla ana dilindeki yeterlilik düzeyi önemli olmakla birlikte tek başına bütün sorunların kaynağı olarak görülmemelidir. Göçmen kökenli çocukların eğitimde karşılaştıkları sorunların iki dil arasında önemli yapısal farklılıklar olması; ailelerin eğitim düzeyi, göç hikâyesi ve kültürel özellikleri, okul diliyle aile içinde duygusal bir bağ kurulamamış olması ve çocukların bireysel özellikleri gibi birçok etkenden kaynaklanması mümkündür.

Göç bağlamında gelişen iki dilliliği niteleyen bir diğer unsur da ailelerin dil kullanımlarıdır. Göçmen kökenli ailelerde üç farklı durum gözlemlenmektedir. Bazı ailelerde – sayıları az da olsa – evde çoğunlukla ev sahibi ülkenin dili konuşulur. Daha sık karşılaşılan diğer iki durumda ise bazı ailelerde ana dilinin yanı sıra ev sahibi ülkenin dili de evde konuşulurken bazı ailelerde evde çoğunlukla ana dili konuşulur ve çocuklar ikinci dillerini buldukları ülkenin eğitim sistemine bağlı olarak, okul öncesi eğitime başladıklarında edinirler. İlk çocuğun okullaşma süreciyle birlikte hâkim toplumun dili evde, aile içinde daha önemli bir yere sahip olur ve bazen ebeveynlerden biriyle bazen de her ikisiyle ana dilinin yanı sıra kullanılan bir iletişim dili haline gelir. İlk çocuk, zaman içinde kardeşleriyle birlikte de bu dilde iletişim kurmaya başlar ve bu çocuklar da okula başladığında aralarında en sık kullandıkları dil konumuna gelir. Okullaşmanın ilk yıllarında, hâkim toplumun dili göçmen kökenli çocuklar için baskın dil haline gelir (Akıncı, 2001). Çoğu ev sahibi ülkenin göçmenlere yönelik uyguladığı kaynaştırma politikasının varabileceği en üzücü sonuç göçmen bireylerin ister istemez ana dillerini birkaç nesil sonra kaybetmeleridir (Fishman vd., 1971; Lüdi ve Py, 1986; Varro, 2004). Bundan dolayı göç ortamında gelişen iki dillilik uzun bir süre boyunca geçici, istikrarsız bir durum olarak görülmüş ve iki tek dillilik arasında bir ara aşama ve geçiş süreci olarak kabul edilmiştir (Deprez, 2012). Bu görüşe göre birinci nesil göçmenler ana dillerinde tek dilli, onların çocukları olan ikinci nesil göçmenler ev sahibi ülkede eğitim gördükleri için iki dilli ve ilk neslin torunları olan üçüncü nesil de artık ana dilini çok az kullanıp çoğunlukla ev sahibi ülkenin dilini konuştukları için ikinci dilde tek dilli olurlar. Bu durum “dil kayması” (*language shift*) olarak adlandırılır. Bazı durumlarda ana dilinin ihmal edilmesi ve zamanla kaybolması ebeveynlerin, çocuklarının hâkim topluma uyum sürecini kolaylaştırmak adına bilinçli veya bilinçsiz olarak yaptıkları tercihin sonucu olabilmektedir (Prohic ve Varro, 2007). Bazen de sanılanın aksine çok erken yaşta çevrelerinde konuşulan dillerin saygınlığına ilişkin farkındalık geliştiren çocuklar, bilinçsiz bir şekilde de olsa zamanla bu tercihi kendi uyum süreçlerini kolaylaştırmak için yapabilmektedirler. Özellikle ergenlik döneminde çocukların ana dillerine ve ev sahibi toplumun diline ilişkin davranışlarının değişime uğrayabildiği gözlemlenmiştir. Çocukların kültürel kimlik inşasında ana dillerinin ne derece önemli olduğuna göre ergenlik döneminde ana dile karşı olan tutumun daha olumlu veya daha olumsuz olabileceği düşünülmektedir. Bahsi geçen bu “geçici iki dillilik” (*transitory bilingualism*) olgusu bazı göçmen toplumlar için daha geçerli olsa da bazıları birçok olumsuz şarta rağmen etnikdilsel canlılığını nesiller boyunca korumayı başarmıştır (Akıncı vd., 2004; Yağmur ve Akıncı, 2003). Genellikle bir arada yaşayan, kendi içinde ve kişilerarası ilişkileri oldukça kuvvetli olan (De Tapia, 1995; Rollan ve Sourou, 2006) ve ev sahibi toplumun üyeleriyle kısıtlı etkileşimde bulunan (Armagnague, 2008) göçmen kökenli Türk toplumları da genel duruma bakıldığında bunlardan biridir.

Göçmen kökenli ailelerin çocuklarının iki dilliliği ilk olarak aile içinde gelişmeye başlar; ana dili birinci dil olarak edinilir ve günlük yaşamda kullanılır. Çocuklar kendilerine ve hayata olan bakış açılarını ilk olarak ana dili ile inşa ederler. Ev sahibi ülkenin dili olan ikinci dil, ev ortamının dışında, okulda, arkadaşlarla, öğretmenlerle vb.

konusulmaktadır. Deprez (2012: 55), “iki dilin birlikte yaşadığını”³⁴ belirtmektedir. Deprez için iki durum ayırt edilmelidir: “bir kişi-bir dil” ve iki dilin “aynı anda” herkes tarafından konuşulması durumu. İlk ifade iki dilin dönüşümlü olarak kullanıldığını belirterek her bir bireyin yalnızca kendi ana dilini konuşması anlamına gelmektedir. “Grammont-Ronjat İlkesi” adı verilen bu kullanım çocukların her iki dili de tanınmasına yardımcı olmak için, her bir dili, ilgili dili konuşan bir bireyle ilişkilendirmektedir. Aile iki dilliliği (*family bilingualism*) olarak da tanımlanan bu prensip, doğumdan itibaren konuşulan dillere göre ebeveynleri sınıflandırarak çocuklarda dil bilincini geliştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca iki dilin karışık bir şekilde konuşulması ve bireylerin aynı anda her iki dili de konuşabilmesi Deprez’in belirttiği ikinci olasılığa işaret etmektedir. Bu durum, her konuşmacının herhangi bir zamanda ifade ettiklerinin çevirisini yapmadan bir dilden diğerine geçiş yapabilme yetisini ortaya koymaktadır. Genel tabloya bakıldığında göçmen kökenli ailelerde bu durum sıkça görülmektedir. Dilleri karıştırmak hiçbir şekilde iki dilden birinin veya her ikisinin de eksikliğine işaret etmez. Dil karışması/Kod karıştırma (*code-mixing*), her iki dilin aynı anda kullanılmasından kaynaklanmakta ve farklı bir zenginliğe işaret etmektedir. Hamers ve Blanc’a göre (1983) bu durum iki dilli bireylere özgü bir dilsel davranıştır (*bilingual specific behaviour*). Deprez de Heredia ve Varro (1991) ise iki tür aile iki dilliliği tanımlamıştır: 1) gerçek aile iki dilliliği, biri daha baskın olsa bile her iki dilin de aile içinde konuşulduğu duruma işaret eder; 2) sembolik aile iki dilliliği ise genellikle ev sahibi toplumun dilinin konuşulduğu, çoğunlukla karma ailelerde olduğu gibi ebeveynlerden birinin ana dili olan etnikdilsel azınlık dilinin nadiren, örneğin yalnızca söz konusu ebeveynin aynı dili konuşan akrabaları bulunduğu zaman konuşulduğu duruma işaret eder. Yani ilk durumda her iki dil de evde gerçek anlamda bulunmaktadır ve çocukların iki dilliliğinin gelişimine dâhil olurlar ancak ikinci durumda etnikdilsel azınlık dilinin yeri yalnızca semboliktir. Ancak Hélot’ya (2007: 86) göre göçmen kökenli ve karma aileler yalnızca çekirdek aile halinde değil, geniş aile içinde yaşarlar, dolayısıyla her iki dil de hayatlarının bir parçasıdır ve buldukları çevrelerde her iki dilin de kullanılması “bir gerekliliktir”³⁵.

Göçmenler için dil teması bir dizi toplumsal ve dilsel soru işaretini (Gadet & Varro, 2006), özellikle okuldaki akademik zorlukları (Extra & Verhoeven, 1999) gündeme getirmiştir. Dilin nesilden nesle değişime uğradığını belirleyen birçok faktör vardır: göç etmiş olan ailenin kültürel, toplumsal, ekonomik durumu, akran grubu, öğrenim ortamının etkili bir şekilde oluşturulup oluşturulmadığı, okul ile olan yakınlık ve ilgi, sosyal medya kullanımı vb. Bu nedenlere bağlı olarak da göçmenlerde iki dillilik kavramının birçok farklı türü görülebilmektedir.

5.2. Göçmenlerde İki Kültürlülük

İki kültürlülük ancak yakın zamanda göç olgusunun doğal bir sonucu olarak görülmeye başlanmıştır. Yakın bir tarihe kadar göçmenlerin, tıpkı geçici bir iki dillilik sürecinden geçtiklerinin iddia edildiği gibi, bir tek kültürlülüğün başka bir tek kültürlülüğe geçtikleri düşünülmüştür. Göç ettikleri toplumun kültürünü öğrenirken kendi kültürlerini de koruyabildikleri, hatta her iki kültürden de unsurlar barındıran üçüncü bir kültür oluşturabildikleri yakın zamanda anlaşılmıştır (Grosjean, 2014: 7).

Çalışmalar göçmenlerin girdikleri topluma uyum sağlamaya çalışırken geçtikleri aşamaları şöyle açıklamıştır:

1. **Kültür şoku (*Culture shock*):** Birey yeni bir kültürle tanıştığında iki kültür arasındaki benzeşmeleri ve ayrışmaları gözlemler. Bu gözlem süresi birçok etkene bağlı olarak her birey için farklı ilerleyebilir. Bazı bireyler ilk aşamayı kolay tamamlarken bazı bireyler için bu aşama daha uzun sürebilmektedir.
2. **Ayrışma (*Isolation*):** Karşılaştığı ikinci kültürle kendi kültürü arasında kıyaslamaya dayalı gözlemler yapan birey kendini diğer kültürel kimlikten ayırır, yani karşılaştığı kültürden farklı bir kültürel kimliğe sahip olduğunun farkına varır. Bu noktadan sonra benimseyeceği tutum, kültürleşme stratejisini belirleyeceği için çok önemlidir.
3. **İçe kapanma (*Turning in on oneself*):** Farklı bir kültürel kimliğe sahip olduğunun farkına varan birey artık bir kültürleşme stratejisi belirlemek durumundadır. Önünde bulunan seçeneklerden biri içe kapanmadır. Birey ev sahibi toplumla etkileşim kurmayı reddeder ve yalnızca kendi kültüründen bireylerle iletişim halinde olur.

³⁴ “la cohabitation des deux langues” (Deprez, 2012: 55).

³⁵ “Les familles migrantes et les familles mixtes vivent donc dans un espace élargi dans lequel l’usage des deux langues est une nécessité” (Hélot, 2007: 86).

4. **Aşırı uyum (*Over-adaptation*):** İkinci bir seçenek olarak birey ev sahibi toplumun kültürüne, kendi kültüründen vazgeçmek pahasına da olsa aşırı uyum sağlar.
5. **Kültürleşme (*Acculturation*):** Göçmen toplumun ülkedeki yoğunluğu, bireyin çocuklarının olup olmaması ve hâkim toplumun göçmen topluma karşı tutumuna bağlı olmak üzere kısa veya uzun sürede kültürleşme gerçekleşir (a.g.e.: 6).

Grosjean (2014) iki kültürlü bireylerin kimlik kavramını tartışırken iki kültürlü olabilmenin uzun bir süreç gerektirdiğine vurgu yapmaktadır. Hem bireyin ana kültürünün yanında ikinci kültüre de aidiyet hissedebilmesi hem de ikinci kültür toplumunun, yani ev sahibi toplumun bireyi kabul edebilmesi zaman almaktadır. Yine Grosjean'a göre, bu sürecin uzunluğu ve zorluğundan dolayı, iki kültürlü bireyler kendi kültürel kimliklerine kendileri karar verirler. Bu kararı verirken her iki kültürün de algısını, kendi geçmişlerini, kimlik ihtiyaçlarını, söz konusu dillerde ve kültürlerdeki yetkinliklerini ve diğer bireysel unsurları göz önünde bulundururlar. Sonuç olarak da yalnızca kendi kültürlerine, yalnızca ev sahibi toplumun kültürüne veya her ikisine birden aidiyet hissedebilir, nadiren de olsa hiçbir kültüre aidiyet hissetmeyebilirler.

Kültürel kimlik oluşumu çocukluk döneminde başlayan bir süreçtir. Bu sebeple iki kültürlülük gelişimi çocuklar ve yetişkinler için farklılık gösterebilmektedir ve iki kültürlü bir birey olma yolunda kültürleşme yaşı önemlidir. İki dilli ve iki kültürlü bir çocuğun etnikdilsel kimlik oluşumu büyük ölçüde ilk sosyalleşme ortamına bağlıdır (Hamers ve Blanc, 1983). Çocuğun ailesi ve yakın çevresi tarafından benimsenen kültürel ve etnikdilsel kimlik çocuk tarafından da özümсенir. Çocuğun daha sonra, ikinci sosyalleşme ortamı olan okulda karşısına çıkabilecek farklı bir kültür, kimlik oluşumunu aynı oranda etkileyebilir. Göç ettikleri toplumda ana dillerini unuttukları halde kültürel aidiyetleri değişmeyen yetişkinlerin durumu da bunu doğrular niteliktedir. Dolayısıyla ilk sosyalleşme ortamı olan ailede her iki kültürü de benimsemiş iki kültürlü bireyler olursa çocuğun da iki kültürlü bir birey olarak yetişmesi beklenebilir. Ayrıca Hamers'a göre ebeveynlerin her iki dile karşı olumlu bir tutum sergilemesi ve aile ortamında ana dilinin okuma-yazmaya yönelik faaliyetlerde de kullanılması durumunda çocuklardaki iki kültürlü aidiyet güçlenmektedir. Bu durum da Hamers tarafından "Etnikdilsel Bağımlılık Kuramı" (*Ethnolinguistic Interdependence Hypothesis*) olarak değerlendirilmektedir (1994 akt. Hamers ve Blanc, 1983). İki dillilik ve etnikdilsel kimlik arasındaki ilişki çift taraflıdır. Bir taraftan bireyin iki dilliliği etnikdilsel kimlik gelişimini etkilerken diğer taraftan da etnikdilsel kimliği iki dillilik gelişimini etkilemektedir.

Bu bağlamda, Hamers ve Blanc (a.g.e: 221) aşağıdaki özellikleri taşıyan bireylerin "dengeli iki kültürlü iki dilli" (*balanced bicultural bilingual*) olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir:

1. Kendini her iki kültürle de olumlu şekilde özdeşleştirmek;
2. Her iki dilin de yüksek değer atfedilen diller olması;
3. Ait olduğu her iki kültürel grup arasında devingen bir ilişki olduğunu kabul etmesi;
4. Her iki grubun da asgari bir canlılık düzeyinin olduğunu kabul etmesi;
5. Her iki gruba aidiyetine engel olacak aşılmaz bir sorun bulunmadığını varsayması.

Etnikdilsel azınlık halinde ev sahibi toplumlarda yaşayan göçmen kökenli bireylerin durumu göz önünde bulundurulduğunda yazarların tarif ettiği dengeli iki kültürlü iki dilli tanımına uymaları zor görünmektedir. Zira şartlardan bazılarını, kendilerinden kaynaklanmayan sebeplerden dolayı yerine getirememektedirler. Ana dili veya köken dili olarak konuştukları dil ev sahibi toplumda azınlık dilidir ve bu sebeple çoğunluk diliyle aynı saygınlıkta değildir. Ayrıca ev sahibi toplum tarafından çeşitli sebeplerle kabul görmedikleri durumda bu gruba aidiyet hissetmelerinin önünde aşamayacakları bir engel belirmiş olur. Dolayısıyla göçmen kökenli bireyler dengeli bir iki dillilik ve iki kültürlülük geliştiremeyebilirler.

Ancak uygun şartlar sağlandığında, sağlıklı bir kültürleşme süreci yaşama fırsatı bulan göçmen bireyler, kendi kültürel kimliklerinden ödün vermeden de buldukları topluma uyum sağlayabilmektedir. Bu durumda bireylerde iki dilliliğin yanı sıra iki kültürlülük de gelişebilmektedir. İki kültürlü iki dilliler, farklı dillerin ve farklı kültürlerin toplamı olmazlar. İki kültürlü olmayan iki dillilerden ve iki dilli olmayan iki kültürlülerden farklı olarak kendilerine özgü dilsel ve kültürel becerileri olan (Grosjean, 2014) çok özel bireylerdir.

Sonuç

Dillerin ve kültürlerin daha sık bir arada bulunduğu, gerçek anlamda tek dilli ve tek kültürlü sayılabilecek bireylerin veya toplumların azaldığı bu dönemde, dünya genelinde çoğunluğun gerçeği haline gelmiş olmasına rağmen iki dillilik ve iki kültürlülük kavramları hakkında henüz yeterli düzeyde farkındalık gelişmemiştir.

Göçmenlerde iki dillilik, göçmen toplumun ve ev sahibi toplumun dilleri arasındaki saygınlık ve statü farkları gözetildiğinde, diğer iki dillilik türlerine göre kendine özgü özellikleri olan bir iki dillilik türüdür. Ev sahibi ülkenin azınlık ve göçmenlere yönelik politikalarına göre değişkenlik göstermekle birlikte ortada bir etnikdilsel çoğunluk dili ve bir etnikdilsel azınlık dili olduğu bir gerçektir. Bu durum başlı başına diller arasındaki güç ilişkilerini ev sahibi toplumun dili lehine düzenlemektedir. Böyle bir durumda göçmen toplumların etnikdilsel canlılıklarını korumak ilk önce ve en çok kendi sorumluluğundadır. Diller arasındaki bu güç ilişkisinde, göçmen toplumun dilinden yana dengeyi sağlayabilecek olan, bu toplumların ana dillerini yaşatma yönünde gösterecekleri çabadır. Göçmen toplumların ana dillerini bütün işlevleriyle kullanmaya, bu dili yalnızca gündelik hayatta, aile içinde ve iletişimsel düzeyde kullanmanın yanı sıra bilişsel düzeyde de kullanmaya gayret etmeleri gerekmektedir. Bu da hem aile içinde ana dilinin bilişsel kullanımının teşvik edilmesi hem de bu dilde akademik destek sağlanması ile gerçekleştirilebilecek bir durumdur.

Kültürel boyutta ise göçmenlerin hâkim topluma uyum sağlamakta sorun yaşamaları veya aşırı uyum sağlamaları bireysel sebeplerden kaynaklanabileceği gibi hâkim toplum kaynaklı da olabilmektedir. Dolayısıyla, göç alan hâkim toplumların sıklıkla şikâyet ettiği ve genellikle tüm sorumluluğunu göçmen bireylere yüklediği uyum sorunlarının giderilmesi konusunda eleştiriyi kendilerine daha sık yöneltmeleri gerektiği çok açıktır. Günümüzde hâkim toplum olarak göçmen bireylerin kültürleşme sürecine olabildiğince etkili şekilde destek olmayı ve göçmenlerde iki dilli iki kültürlülüğün gelişmesini hedefleyen faaliyetlerin sayısını arttırmak bir gerekliliktir. Göçlerin kaçınılmaz bir hal aldığı dünyamızda bu alandaki çalışmaların ve çözüm odaklı yaklaşımların artması göçmen ve hâkim toplumların yararına olacaktır.

Kaynakça

- Akıncı, M.-A. (2001). Pratiques langagières et représentations subjectives de la vitalité ethnolinguistique des immigrés turcs en France. *L'Observateur-Gözlem* (revue du Conseil Français des Associations d'Immigrés de Turquie), n°8, 16-22.
- Akıncı, M.-A. (2016). Culture d'origine et apprentissage : le cas des jeunes enfants bilingues issus de familles immigrées originaires de Turquie. Auzou-Caillemet, T. & Loret, M. (éds.), *Prendre en compte le corps et l'origine socioculturelle dans les apprentissages*. Paris : Retz, collection « Co-édition », 202-238.
- Akıncı, M.-A., De Ruiter, J.-J. & Sanagustin, F. (2004). *Le plurilinguisme à Lyon : le statut des langues à la maison et à l'école*, Paris : L'Harmattan.
- Armagnague, M. (2008). Processus d'intégration des jeunes d'origine turque en France et en Allemagne. *Trajectoires*, n°2, 79-88.
- Bensekhar-Bennabi, M. (2010). La bilingualité des enfants de migrants face aux enjeux de la transmission familiale. *Enfances & Psy*, 47 (2), 55-56.
- Baetens-Beardmore, H. (1986). *Bilingualism: basic principles*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Baker, C. (2006). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Berry, J. W. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. A. Padilla (Ed.), *Acculturation: Theory, models and findings*. Boulder: Westview, 9-25.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living Successfully in Two Cultures. *International Journal of Intercultural Relations* (29), 697-712.
- Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London, New York: Routledge.
- Bialystok, E. (1987). "Influences of bilingualism on metalinguistic development". York University, Ontario, Volume 3, 154-166.
- Bialystok, E. (1988). Levels of bilingualism and levels of linguistic awareness. *Developmental Psychology*, 24, 560-567.
- Bijeljac-Babić, R. (2000). Acquisition de la phonologie et bilinguisme précoce. Kail, M. & Fayol, M., *L'acquisition du langage*. Paris : P.U.F., 169-192.
- Bloomfield, L. (1935). *Language*. London: Allen & Unwin Ltd Publishers, pp.55-56.
- Conteh, J. (2003). *Succeeding in diversity: Culture, Language and Learning in Primary Classrooms*, Stokeon-Trent: Trentham.

- Coste, D. (2001). De plus d'une langue à d'autres encore. Penser les compétences plurilingues. Castellotti, V. (éd.), *D'une langue à d'autres, pratiques et représentations*, Rouen : Presses universitaires de Rouen, Dyalang.
- Cummins, J. (1976). The influence of bilingualism on cognitive growth: A synthesis of research findings and explanatory hypotheses. *Working Papers on Bilingualism*, n°9, 1-43.
- Cummins, J. (1979). Linguistic Interdependence and the educational development of bilingual children. *Review of Educational Research*, 49, 222-251.
- Cummins, J. (1980). Psychological Assessment of Immigrant Children: Logic or Intuition? *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 1, 97-111.
- Cummins, J. (1981). The role of primary language development in promoting educational success for language minority students. *Schooling and Language Minority Students: A Theoretical Framework*. Los Angeles, CA: Department of Evaluation, Dissemination and Assessment Center.
- Cummins, J. (1991). Language Development and Academic Learning. Malave, L. & Duquette, G. (eds) *Language, Culture and Cognition*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy. Bilingual Children in the Crossfire*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Cummins, J. (2014). L'éducation bilingue : Qu'avons-nous appris de cinquante ans de recherche ? Nocus, I., Vernaudon, J. & Pala, M. (dir), *L'école plurilingue en outre-mer. Apprendre plusieurs langues*. Rennes : Presses Universitaires de Rennes.
- De Houwer, A. (1990). *The acquisition of two languages from birth: A case study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Mejia, A. M., (2002). *Power, prestige and bilingualism: International perspectives on elite bilingual education*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Deprez, C. (2012). *Les enfants bilingues : langues et familles*. Paris : Didier-Credif, Essais (1ère édition 1994).
- Deprez-de-Heredia C. & Varro G. (1991). Le bilinguisme dans les familles. *Enfance*, t. 45, n°4, 297-304.
- Deshays, E. (1990). *L'enfant bilingue*. Paris : Robert Laffont.
- De Tapia, S. (1995). Le champ migratoire turc et l'Europe ». Dumont, P., Jund, A. & De Tapia, S. (éds): *Enjeux de l'immigration turque en Europe. Les Turcs en France et en Allemagne*. Paris: CIEMI/L'Harmattan, 15-38.
- Edwards, J. (2004). "Foundations of Bilingualism". Bhatia, T. K. & Ritchie, W. C. (eds), *The Handbook of Bilingualism*, Blackwell Publishing, pp. 7-31.
- Ertek, B. (2017). *Développement du vocabulaire en turc et en français d'élèves bilingues franco-turcs et monolingues turcs et français âgés de 6 à 10 ans*. Thèse de doctorat non publiée, Rouen: Université de Rouen Normandie.
- Ervin, S. M. & Osgood, C.E. (1954). Second language learning and bilingualism. *Journal of Abn and Soc Psy*, 58, pp. 139-145.
- Extra, G. & Verhoeven, L. (1999). *Bilingualism and Migration*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Fishman, J. A. (1965). Bilingualism intelligence and language learning. *Modern Language Journal*, 49, 227-237.
- Fishman, J. A., Cooper, R. & Ma, R. (1971). *Bilingualism in the Barrio*. Bloomington: Indiana University Press.
- Gadet, F. & Varro, G. (2006). Le « scandale » du bilinguisme, *Langage et société*, n°116, 9-28.
- DOI 10.3917/ls.116.0009
- Genesee, F., Paradis, J. & Crago, M. (2004). *Dual Language Development and Disorders: A Handbook on Bilingualism and Second Language Learning*, Baltimore, M.D.: Brookes Publishing.
- Gordon, R. (2005; ed.). *Ethnologue: Languages of the world*, 15th ed. Dallas, TX: SIL International.
- Grosjean, F. (1983). How long is the sequence? Prediction and prosody in the on-line processing of language. *Linguistics*, n°21, 501-529.

- Grosjean, F. (1997). The bilingual individual. *Interpreting: International Journal of Research and Practice in Interpreting*, 2, 163-187.
- Grosjean, F. (2008). The bicultural person: A short introduction. F. Grosjean (ed.), *Studying bilinguals*. Oxford: UK/New York, NY: Oxford University Press, 213-220.
- Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Grosjean, F. (2014). Bicultural bilinguals. *International Journal of Bilingualism*, Published online, 1 April 2014. DOI: 10.1177/1367006914526297
- Grosjean, F. (2015). *Parler plusieurs langues : le monde des bilingues*. Paris: Albin Michel.
- Gumperz, J. J. (1964a). Linguistic and social interaction in two communities. *American Anthropologist*, 66, 137-153.
- Hagège, C. (1996). *L'enfant aux deux langues*. Paris: Odile Jacob.
- Hamers, J. F. & Blanc, M. (1983). *Bilinguisme et bilinguisme*. Bruxelles : Mardaga.
- Hamers, J. F., & Blanc, M. H. (2000). *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hamurcu Süverdem, B. (2015). *Développement du turc et du français en situation de bilinguisme précoce. Le cas d'enfants d'origine turque scolarisés en maternelle*. Thèse de doctorat non publiée, Rouen: Université de Rouen Normandie.
- Haugen, E. (1973). Bilingualism, Language Contact and Immigrant Languages in the United States: A Research Report 1956-1970. T. Sebeok (Ed.), *Current Trends in Linguistics* (Vol. 10, pp. 505-591). The Hague: Mouton.
- Hélot, C. (2004). Bilinguisme des migrants, bilinguisme des élites, analyse d'un écart en milieu scolaire. Akkari, A. & Heer, S. (éds), *Quels modèles d'enseignement bilingue pour l'école du 21ème siècle ?* Neuchâtel : Les Cahiers de la Recherche HEP Bejeune, 8-27.
- Hélot, C. (2006). De la notion d'écart à la notion de continuum. Comment analyser le caractère inégalitaire du bilinguisme en contexte scolaire ? Hélot, C. ; Hoffmann, E. ; Scheidhauer, M. L. & Young, A. (éds.), *Ecart de langue, écarts de culture. A l'école de l'Autre*. Francfort : Peter Lang, 185-206.
- Hélot, C. (2007). *Du bilinguisme en famille au plurilinguisme à l'école*. Paris : L'Harmattan.
- Hoffmann, Ch. (1991). *An Introduction to Bilingualism*, Pearson Education Limited: Essex.
- Jakobovitz, L. A. & Lambert, W. E. (1960). Verbal satiation and changes in the intensity of meaning. *Journal of Experimental Psychology*, 60, 376-383.
- Kail, M. (2015). *L'acquisition de plusieurs langues*. Paris : P.U.F. Collection Que sais-je ?
- Lambert, W. (1974). Culture and language as factors in learning and education. Aboud, F. E. & Meade, R. D. (eds), *Cultural Factors in Learning and Education*, Bellingham, Washington: Fifth Western Washington Symposium on Learning, 91-122.
- Larousse (2017). Dictionnaire de français. Version en ligne. <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais> (10.10.2020).
- Laroussi, F. (2006). La problématique du plurilinguisme et du pluriculturalisme. *Colloque Bilinguisme et interculturalité*, Mayotte, mars 2006 (www.ac-mayotte.fr).
- Le Grand Robert de la Langue Française, (2019). Version électronique 2.0. www.lerobert.com (10.10.2020).
- Lenneberg, E. H. & Roberts, J. M. (1956). *The language of experience: a study of methodology*. Baltimore, Waverly Press.
- Le Page, R. B. (1968). Problems of description in multilingual communities. *Transactions of the Philological Society*, 189-212.
- Le Page, R. B. & Tabouret-Keller, A. (1985). *Acts of Identity: Creole-based Approaches to Language and Ethnicity*. Cambridge University Press.

- Lüdi, G. & Py, B. (1986). *Être bilingue, devenir bilingue*, Berne : Peter Lang (2003).
- Mackey, W. F. (1976). Bilinguisme et contact des langues. Paris : Klincksieck, *Linguistique* (nouvelle édition 2000).
- Mackey, W. F. (1997). *Bilinguisme*. Moreau, M. L. (éd.), *Sociolinguistique. Concepts de base*. Bruxelles : Mardaga, 61-64.
- Macnamara, J. (1970). Bilingualism and thought. Alatis, J. (éd.), *Georgetown University 21st Annual Round Table*, 25-40. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Meisel, J. M. (1990). INFL-lection: Subjects and subject-verb agreement. Meisel, J. M. (ed), *Two first languages: Early grammatical development in bilingual children*, Dordrecht: Foris.
- Prohic, A. et Varro, G. (2007). Se transplanter oui, mais à quel prix ? *Education et Sociétés Plurilingues*, n°23, 102-106.
- Rezzoug, D., De Plaën, S., Bensekhar- Bennabi, M. & Moro, M-A. (2007). Bilinguisme chez les enfants de migrants, mythes et réalités. Armand Colin, *Le Français aujourd'hui*, 158 (3), 58-65.
<http://www.cairn.info/revue-le-francais-aujourd-hui-2007-3-page-58.htm> (11.10.2020).
- Rollan, F. & Sourou, F. (2006). *Les migrants Turcs de France, Entre repli et ouverture*, Pessac : Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine.
- Romaine, S. (1989). *Bilingualism*. Oxford: Blackwell (2nd ed., 1995).
- Siguan, M. & Mackey, W.F. (1986). *Education et bilinguisme*. Paris, Unesco : Delachaux et Niestlé.
- Skutnabb-Kangas, T. (1984). *Bilingualism or not: The education of minorities*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Soffieti, J. (1960). Bilingualism and biculturalism. *The Modern Language Journal*, 44, 275-277.
- Swain, M. (1972). *Bilingualism as a first language*, Ph.D. dissertation, University of California at Irvine.
- Swain, M. & Cummins, J. (1979). Bilingualism, cognitive functioning and education. *Language Teaching and Linguistics Abstracts*, n°12, 4-18.
- Tabouret-Keller, A. (1990). La famille et le bilinguisme. *Education et Pédagogies*, n°8, Sèvres, CIEP, 15-20.
- Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information*, 13, 65-93.
- Titone, R. (1972). *Le bilinguisme précoce*. Bruxelles : Charles Dessart.
- Tosi, A. (1982). Mother tongue teaching for the children of migrants. Kinsella, V. (ed.), *Surveys 1, Cambridge Language Teaching Surveys*. Cambridge University Press.
- Toukoma, P. & Skutnabb-Kangas, T. (1977). *The intensive teaching of the mother tongue to migrant children of pre-school age and children in the lower level of comprehensive school*. Helsinki: The Finnish National Commission for UNESCO.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2019). Güncel Türkçe Sözlük.
<https://sozluk.gov.tr/> (25.10.2020).
- Tylor, E. B. (1873). *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom*. London: John Murray.
- Varro, G. (2004). *Sociologie de la mixité. De la mixité amoureuse aux mixités sociales et culturelles*, Paris : Berlin.
- Weinreich, U. (1953). *Languages in Contact*. The Hague: Mouton de Gruyter.
- Whorf, B. (1956). *Language, Thought and Reality*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Yağmur, K. (2007). İki Dilli Çocukların Dil Becerilerinin Ölçümü ve Eşik Kuramı. *Dil Dergisi*, 135, 60-76.
- Yağmur, K. & Akıncı, M.-A. (2003). Language use, choice, maintenance and ethnolinguistic vitality of Turkish speakers in France: Intergenerational differences. *International Journal of the Sociology of Language*, n°164, 107-128.

Extended Abstract

Nowadays, languages and cultures coexist more frequently and truly monolingual and monocultural individuals or societies have come to an end. However, there is not sufficient awareness about the concepts of bilingualism and biculturalism although they have become the reality of the majority worldwide. In this article, these concepts have been studied in detail and they have been dealt together which is a necessity when they concern immigrants. The phenomenon of migration, which is one of the basic phenomena that generally constitutes bilingualism and biculturalism, is also mentioned, and the characteristics of bilingualism and biculturalism in migration context are explained.

The aim of this article was to discuss current definitions and classifications of bilingualism and biculturalism, explain the relation between bilingualism and biculturalism and analyse particularly how these two concepts develop in immigrants. To do this, in the first part, minimalist and maximalist approaches of bilingualism have been treated. Then, different types and current definitions of bilingualism have been mentioned. In a second part entitled "Identity and Ownership", the concepts of identity, culture and biculturalism have been introduced. In this part, different concepts related to identity and culture have been defined as Social Identity, Cultural Identity, Ethnic Identity, Enculturation and Acculturation. In the next part, the relationship between bilingualism and biculturalism has been discussed and some factors that can be considered common to bilingualism and biculturalism have been explained as Cultural dominance, Age of acculturation, Cultural identity and self-perception of the individual as well as Cultural 'comfort'. Finally, the development of bilingualism and biculturalism in a context of migration, the bilingual development of immigrants in the framework of the hierarchical relationship between the majority and the minority languages as well as the acculturation strategies adopted by them have been examined.

Bilingualism in immigrants has its own distinctive features compared to other types of bilingualism because of status differences between both languages of the immigrant community and the host society. Although it varies according to the policies of the host country towards minorities and immigrants, it is a fact that there is an ethnolinguistic majority language and an ethnolinguistic minority language. This situation in itself regulates the power relations between languages in favour of the language of the host society. In such a situation, protecting the ethnolinguistic vitality of immigrant communities is first and foremost their responsibility. Immigrant societies should strive to use their mother tongue with all its functions, not only in everyday life, in the family and at a communicative level, but also at the cognitive level. This is a situation that can be realized mostly by getting academic support in this language.

In the cultural dimension, problems of immigrants in integrating the dominant society or their over-adaptation may be due to individual reasons or to the dominant society. Therefore, it is very clear that the dominant societies receiving immigrants should raise self-criticism more frequently to overcome the integration issues that they often complain about and for which they usually put all the responsibility on migrants. Today, as a dominant society, it is a necessity to increase the number of activities aiming to support the acculturation process of immigrants as effectively as possible and providing to develop bicultural bilingualism among immigrants. In our world where immigration has become inevitable, the increase of solution-oriented approaches in this field will benefit both the immigrant and dominant societies.